

Συνέντευξη με τον κ. Μαργαρίτη Μιχαήλ (Μ.Μ.) και τον κ. Μαργαρίτη

Εμμανουήλ (Μ.Ε.)

Ν. Ρεδύμνης, Μέλαμπες, Πολιτιστικός Σύλλογος

5 Ιουλίου 2004

Ερευνητές συμμετέχοντες στη συνέντευξη:

Θεοδοσοπούλου Ειρήνη, Σπυρόπουλος Σπυρίδων

CD 1

Ερ. Είμαστε 5 Ιουλίου στο χωριό Μέλαμπες και έχουμε την χαρά και τη τιμή να συνομιλούμε με τον κύριο Μαργαρίτη Μιχάλη και τον κύριο Μαργαρίτη Μανώλη. Κύριε Μιχάλη θα θέλαμε να ξεκινήσουμε λίγο να μας πείτε την ιστορία του χωριού όσον αφορά την μουσική παράδοση μέχρι τη γενιά τη δική σας. Γιατί έχω ακούσει ότι είναι ένα σημαντικό χωριό, όσο αφορά τους λυράρηδες και τη μουσική τους.

Μ.Μ. Θα σας πω ένα πράμα. Αποτελούσε εξαίρεση στην τεχνική απ' τα παλιά τα χρόνια. Όχι ότι η Κρήτη δεν έχει άλλα χωριά που 'χουνε βγάλει ανθρώπους αξιόλογους στη μουσική αλλά αποτελούσε εξαίρεση και στην τεχνική του οργάνου και στο τραγούδι. Φοβερή εξαίρεση, η οποία δηλαδή ολόκληρη... την παραδέχονται, την παραδέχονται και τώρα. Ε, τώρα δεν μπορώ να πω ότι οι Μέλαμπες είναι το πρώτο μουσικό χωριό της Κρήτης, γιατί αν πάρουμε τη Σητεία, έχει βγάλει Καλογερίδη, έχει βγάλει...

Ερ. Δερμιτζογιάννη.

Μ.Μ. Δερμιτζογιάννη, έχει βγάλει το Ρέδυμνο Ροδινούς, έχει βγάλει τον Γιάννη τον...

Μ.Ε. ... Μπαξεβάνηδες...

Μ.Μ. ... Μπαξεβάνηδες, έχει βγάλει Λαγούς, έχει βγάλει Καρεκλάδες, δεν μπορώ να πω δηλαδή, αλλά θα σου πω ένα πράμα. Αυτός ο τόπος έχει κάποιο έτσι φυσικό... αυτό ας πούμε από τη φύση, που βγάνει καλούς μερακλήδες. Τώρα κατά πόσο βαθμολογούνται, αυτό είναι αλλωνών ιστορία, δεν είναι... Εγώ λέω όμως.

Ερ. Κύριε Μιχάλη, εσείς όταν ήσασταν μικρός ποιοι λυράρηδες εδώ παίζανε;

M.M. Όταν εγώ ήμουν μικρός, πολύ μικρός...

Ερ. Παιδάκι.

M.M. Παιδάκι, έκανε ο πατέρας μας καφενείο, με τον Μανώλη. Και ήτونه τότε στην ακμή έπαιζνε ο Πολυζώης Τολινός. Επαίζανε πολλοί εδώ, αλλά ο πρώτος ας πούμε από πλευράς μουσικότητας και μελωδίας ήτανε ο Χατζηδάκης ο Βαγγέλης. Μετά στην πορεία ας πούμε όσο μεγάλωνα εγώ, ήτونه ο άλλος ο μπλια μεγάλος από μένα ο Τυροκομάκης ο Ηλίας, ο οποίος ήτανε πολύ φοβερός και αυτός, εξελίσσονταν δηλαδή κανονικά αυτός, αυτός εξελίσσονταν την εποχή του Σκορδαλού. Όταν έβγαλε τον πρώτο δίσκο ο Σκορδαλός αυτός σε τρεις ημέρες τον έπαιζε καλύτερα από τον Σκορδαλό, ο Ηλίας. Αλλά ωστόσο σκοτώθηκε τότε στον Εμφύλιο, πήγε στο αντάρτικο, σκοτώθηκε. Και τελείωσε εκεί η ιστορία. Αυτούς... δηλαδή από αυτούς εγαλουχήθηκα εγώ... Αυτή... τη μουσική δηλαδή εγώ την πήρα από αυτούς. Και τον Ροδινό βέβαια, και τον Ροδινό διότι, μόλις ήρθα σε ηλικία που μπορούσα να κάμω κάποια κριτική, έβαλα του Ροδινού το δίσκο και μπορώ να σου πω ότι, απάνω μου, Χατζηδάκη - Ροδινό, επάτησα εγώ. Σκορδαλό παίζω, μπορώ να παίζω μπορώ να σου πω όλους τους σκοπούς του Σκορδαλού, ανεξάρτητα όμως, μπορώ να παίζω του Κλάδου, μπορώ να παίζω και του άλφα και του βήτα. Αυτό όμως δεν λέει, πού πάτησα εγώ. Εγώ πάτησα Ροδινό - Χατζηδάκη. Τελείωσε.

Ερ. Το μεγαλύτερο δηλαδή όνομα στο χωριό σας ήτανε ο Χατζηδάκης;

M.M. Χατζηδάκης, ανεπανάληπτος.

M.E. Ναι. Ναι.

Ερ. Και στο λαούτο;

M.M. Ανεπανάληπτος. Τότε δεν επαίζανε λαούτο, όταν λέμε τώρα την εποχή που ήμουν εγώ μικρός, ένα μαντολινάκι κρατούσανε, χτυπούσανε εκεί, ίσα- ίσα το ίσον, ας το πούμε έτσι. Αυτός ήτونه δεξιοτέχνης, αυτός βέβαια. Πάνω σε αυτούς δηλαδή πάτησα εγώ, εγώ προσωπικά. Οι άλλοι τώρα, ο καθένας...

Ερ. Αναφέρατε και κάποιον με βιολί.

M.M. Τον ανέφερα με το βιολί αλλά εγώ τον είδα δυο φορές κι έπαιξε στη ζωή μου. Ήταν γέρος αυτός.

Ερ. Πώς τον λέγανε;

- M.M. Τσουρδαλης Νίκος. Αλλά εγώ δεν επήρα από αυτόν. Δεν τον θυμάμαι πρώτα - πρώτα. Τον άκουγα, τον είδα δυο φορές και έπαιξε αλλά ήμουν πιτσιρικάς τον καιρό εκείνο, παιδάκι.
- Ερ. Ναι.
- Ερ. Μόνο αυτό το βιολί υπήρχε εδώ στην περιοχή;
- M.M. Όχι. Υπήρχε και άλλο.
- M.E. Όχι, υπήρχε κι άλλο αλλά ξεχάσαμε να τα γράψουμε, θα τα πούμε μετά. Ξεχάσαμε δυο ονόματα ακόμα που μου ήρθαν στο μυαλό, θα πούμε μετά.
- Ερ. Όχι, πείτε τα τώρα.
- M.E. Ο ένας ήτανε μαντολίνο ο Κουκάκης ο Ανδροκλής, ο άλλος ήτανε ο αδερφός μας ο μακαρίτης ο Κωστής ο οποίος έπαιζε και βιολί, καλό βιολί, άριστο βιολί και έπαιζε μαζί με τον Χατζηδάκη λύρα ο Χατζηδάκης, βιολί ο Κώστας, έπαιζε μαντολίνο φοβερό, και έπαιζε και λύρα.
- Ερ. Παίζανε ταυτόχρονα;
- M.E. Παίζανε ταυτόχρονα πολλές φορές.
- Ερ. Λύρα και βιολί;
- M.E. Ναι. Αλλά δεν ήτανε ποτέ... δεν έπαιζε σε γλέντια, έπαιζε έτσι για την παρέα του, για την πλάκα του. Δεν ήτανε...
- M.M. Το όργανο το έπαιζε για δική του ευχαρίστηση.
- M.E. Για δική του ευχαρίστηση, δεν ήτανε, απλώς έτσι, καμιά φορά κάνανε παρέες στο χωριό, ο Χατζηδάκης λύρα, ο Κώστας με βιολί.
- Ερ. Ο αδερφός σας πώς και έμαθε βιολί;
- M.E. Αυτός το έπαθε μόνος του. Και το διατηρώ ακόμα εγώ.
- Ερ. Ήτανε μεγαλύτερος από σας;
- M.E. Από μένα δώδεκα χρόνια.
- M.M. Ποιο δώδεκα χρόνια; Πιο μεγάλος.
- M.E. Έπαιζε φοβερό βιολί και πολύ καλή λύρα. Και μαντολίνο. Το μαντολίνο του άμα ακούσεις, έχω κασέτα ν' ακούσεις το μαντολίνο του να μείνεις. Αλλά δεν έπαιξε ποτέ του σε γλέντι. Δεν επήγε να παίξει σε γλέντι. Δεν έπαιζε σε γλέντι. Στις παρέες, τις καντάδες, παίξαμε μαζί, έπαιζε βιολί με τον Χατζηδάκη μαζί.
- Ερ. Από πού το είχε αγορασμένο το βιολί του;

Μ.Ε. Αυτό το είχε πάρει από την Αθήνα τότε που πήγε στην Ανώτατη Εμπορική. Ύστερα χάλασε το παρέτησε, το βρήκα κάπου, γιατί έχω και τη μανία να φυλάγω αντικείμενα σ' αποθήκες και το φύλαξα και κάποια στιγμή πήγα και το 'φτιαξα. Το 'χω, διατηρείται ακόμα.

Ερ. Πώς εξηγείτε την παρουσία του βιολιού εδώ σ' αυτό το χωριό;

Μ.Ε. Δεν νομίζω πως...

Μ.Μ. Ο Τσούρδαλης...

Μ.Ε. Ο Τσούρδαλης το πρωτόφερε εδώ το βιολί και πιστεύω ότι κάπου το άκουσε προς τα Χανιά ή προς τη Σητεία, δεν μπορώ να ξέρω ακριβώς, αλλά... Για τον αδερφό μας, αυτός ήτανε στην Αθήνα και έπαιζε ευρωπαϊκά στο βιολί, έπαιζε απ' όλα αλλά έπαιζε και τα Κρητικά. Αυτός δηλαδή δεν μπορώ να πω ότι παρουσιάστηκε στις Μέλαμπες το βιολί από αυτόνε, αυτός τον είχε το βιολί για δική του ευχαρίστηση και ύστερα σε παρέα έφερνε το βιολί να παίζει και παίζανε. Αλλά πρέπει από τον Τσούρδαλη. Τώρα ο Τσούρδαλης από πού... πώς του 'ρθε να πάρει βιολί και να παίζει βιολί δεν το ξέρω.

Μ.Μ. Ήτονε μεγάλος στην ηλικία...

Μ.Ε. Ναι και δεν το ξέρω.

Μ.Μ. Αυτός μπορεί να ήτανε στα Χανιά και είδε το βιολί, τ' άρεσε, το πήρε...

Ερ. Ο Τσούρδαλης καταγότανε από τις Μέλαμπες;

Μ.Ε. Ναι, από εδώ, από εδώ. Αδερφός του Αντώνη του Τσουρδαλάκη, του Αντώνη, του Μανώλη... Ναι. Τρεις που είναι.

Ερ. Αν ζούσε σήμερα πόσων χρόνων θα ήτανε;

Μ.Ε. Εκατόν είκοσι, εκατόν δέκα χρονών το λιγότερο, αν ζούσε. Παραπάνω.

Ερ. Ασκομαντούρα παίζανε, είχατε παρατηρήσει κανέναν;

Μ.Ε. Όχι.

Μ.Μ. ...1898 πρέπει να 'τανε. Δεν θυμάμαι ακριβώς. Περίπου 110 χρονών θα 'πρεπε να 'τανε αν ζούσε.

Ερ. Ναι. Χαμπιόλι εδώ παίζανε;

Μ.Ε. Παίζανε, ναι, και ασκομαντούρα.

Ερ. Παίζανε;

- M.M. Είχαμε έναν και έπαιζε ασκομαντούρα, τον Γιωργάκη. Το Σταυρακογιωργάκη.
- M.E. Ναι, ε...
- M.M. Αυτός ελεγόντανε Μαμαλάκης Γιώργης. Πήρε από τον πατέρα του... Σταύρο, Σταυρογιωργάκης, Σταυρακογιωργάκης.
- Ερ. Μόνος του έπαιζε ή με κάποιο άλλο όργανο;
- M.M. Μόνος του, μόνος του. Γι' αυτό είπα... Και έπαιζε και μοναχός του και έκανε καλή παρέα.
- Ερ. Έπαιζε ποτέ... Είχατε ακούσει ποτέ στην ευρύτερη περιοχή, στο Ρέθυμνο να παίζουνε λύρα με ασκομαντούρα;
- M.M. Το ... εκείνον εκεί, πώς τον λένε, τον ξεχνάω....
- M.E. Ναι, αλλά σε γλέντια δεν τον έχω δει εγώ ποτέ. Να παίζει λύρα και λαούτο μαζί... ε! αυτό, λύρα και ασκομαντούρα μαζί. Δεν το έχω δει ποτέ μου, δεν έτυχε να το δω.
- Ερ. Ποιον, τον Μπαξεβάνη λες;
- M.M. Όχι, όχι.
- Ερ. Όχι τον Γιάννη, τον Μπαξέ από τα Βορίτζα;
- M.E. Ναι, ναι, τον Βοριζανό, αυτό λέω. Ναι, αλλά όχι σε γλέντι να παίζει, λύρα και ασκομαντούρα εγώ δεν το έχω δει τουλάχιστον.
- M.M. Ούτε εγώ το έχω δει.
- Ερ. Μάλιστα. Πάμε στην οικογένεια σας. Ποιοι παίζανε;
- M.M. Όλοι, εγώ, ο Μανώλης, ο Κώστας.
- Ερ. Πιο πριν, παππούς σας;
- M.M. Ο πατέρας μου και έπαιζε και ο παππούς του αυτουνού απ' τους Λυρατζανούς.. λύρα, ο Λυρατζογιάννης ήτονε πρώτος του μπάρμπας, και έπαιζε και αυτός. Κι έπαιζε κι ο Λυρατζονικολής έπαιζε μαντολίνο, του Αντώνη ο πατέρας. Και έπαιζε και ο πατέρας του λύρα, ο Λυρατζογιάννης. Από εκεί πήραμε κι εμείς, δηλαδή ξέρω 'γω;
- M.E. Και από κει πήραν οι νεότεροι Τσουρδαλάκηδες.
- M.M. Και οι νεότεροι Τσουρδαλάκηδες από 'κει πήρανε...
- M.E. Ναι, γιατί είναι η ίδια οικογένεια.

- M.M. ... και οι Μπεργαρίδες, ο Μύρος και τα αδέρφια του από κει πήρανε και ο Λυρατζοαντώνης κι η παρέα του πήρανε από εκεί κι εμείς επήραμε απ' εκεί, απ' την ίδια ράτσα.
- Ερ. Σε ποια χρονιά ξεκινάτε να πιάνετε όργανο;
- M.M. Εμένα τώρα για να με ρωτήσεις, από όταν άνοιξα τα μάτια μου, και πρωτόδα τη λύρα την είχα στα χέρια μου. Ο πατέρα μου είχε τρεις λύρες φτιαγμένες.
- Ερ. Ο ίδιος τις έχει φτιάξει;
- M.M. Ναι ο ίδιος τις είχε φτιάξει. Είχε τρεις λύρες, επειδή είχε τρεις γιους είχε του καθενούς μια. Αλλά ύστερα που έπιασα εγώ τη λύρα κι άρχιζα και έπαιζα δεν ξεκόλουνα από τη λύρα, έπρεπε να μάθω γράμματα. Ο πατέρας μας ήτανε πανέξυπνος άνθρωπος. «Δεν θ' αγγίζεις στη λύρα», μου λέει, «Μιχάλη. Εγώ την κρέμασα στο... ντουλάπα και κρεμασμένες περιποιημένες, δεν θ' αγγίζεις στη λύρα». Κι εγώ στα κλεφτά, ύστερα. Πάλι επέμενε αυτός. Αυτός αν πιάσει στη λύρα, σου λέει... «Εγώ», μου λέει «θα σε στείλω να μάθεις γράμματα και μετά μου λέει θα παίζεις και τη λύρα». Και πάω και αγοράζω μία λύρα από το μακαρίτη τον Ηλία.
- M.E. Οκτώ οκάδες κριθάρι.
- Ερ. Οκτώ;
- M.E. Οκτώ οκάδες κριθάρι.
- M.M. Την πήρα και την έκρυβα εγώ στο σπίτι.
- M.E. Έχω φάει ραβδί εγώ απ' εκείνη την λύρα!
- M.M. Να κατεβώ από κάτω... το σπίτι μας ήτανε διώροφο, απάνω ήτανε καφενείο, από δίπλα ήταν το σπίτι και από κάτω είχαμε φάμπρικα, ο πατέρας μου. Και επήγα εκεία στη φάμπρικα...
- M.E. Ελαιουργείο παλιό, φάμπρικα...
- M.M. Τέλος πάντων εγώ είχα φοβερό μεράκι στη λύρα.
- Ερ. Σε ποια ηλικία επήγατε και αγοράσατε λύρα;
- M.M. Τότε πρέπει να 'μουνε...
- M.E. Εφτά κι εφτά, δεκατεσσάρων χρονών, περίπου, δεν την αγόρασες;
- M.M. Όχι, όχι. Αυτή πρέπει να την πήρα εγώ, έκανε ο Μαρκάκης, έκανε το τσαγκάρικο, ήτανε ο Ηλίας στο τσαγκάρικο, πρέπει να ήτανε το '38 όντε

τη 'γόρασα... Δεν θυμούμαι, ούτε θυμούμαι τι την έκανα ύστερα, ούτε ξέρω
ίντα γίνηκε η λύρα αυτή, δεν ξέρω.

Ερ. Ήσασταν δηλαδή περίπου εννιά - δέκα ετών;

Μ.Μ. Όταν την 'γόρασα;

Ερ. Ναι, όταν την αγοράσατε.

Μ.Μ. Ναι, μα τη λύρα την έπαιζα πλια μπρος. Τεσσάρων - πέντε χρονών.

Ερ. Μάλιστα.

Ερ. Από τον Ηλία, τον Μαρκάκη;

Μ.Μ. Τον Τυροκομάκη.

Ερ. Τον Τυροκομάκη. Αυτός κατασκεύαζε όργανα;

Μ.Μ. Όχι, όχι, όχι. Αυτός την είχε τη λύρα, ύστερα πήρε μια καλύτερη και
πούλησε την παλιά.

Ερ. Και παίζατε στα κρυφά με τη λύρα αυτή;

Μ.Μ. Στα κρυφά, στα κρυφά.

Ερ. Μέχρι πότε;

Μ.Μ. Σκοτώνεται ο πατέρας μου το '41 και από κεία κι ύστερα επήρα εγώ...

Ερ. Δηλαδή δεν σας πρόλαβε ο πατέρας σας να σας δει με τη λύρα, να παίζετε.

Μ.Μ. Να κάνω 'γω παρέα; Όχι, όχι. Από κεία κι ύστερα 'γω, ήτονε η μάνα μας,
ένας καλοκάγαθος άνθρωπος, δεν ήθελε να μας.. ποτέ δεν μας είπε πράμα
και ότι ο καθείς έκανε.

Μ.Ε. Επούλησε όμως τη λύρα. Επούλησε τη λύρα...

Ερ. Ο κύριος Μιχάλης;

Μ.Ε. Ο πατέρας μας.. ε! η μάνα μας.

Ερ. Τη λύρα που είχε αγοράσει ο...

Μ.Ε. Μια λύρα του πατέρα μου, μια που είχε μείνει. Δεν ξέρω οι άλλες τι
γινήκανε, δεν ξέρω ο Μιχάλης, γιατί εγώ δεν τσι θυμούμαι γιατί ήμουν
τεσσάρων, τριών χρονών.

Μ.Μ. Τρεις λύρες είχε.

Μ.Ε. Τρεις λύρες είχε, τι γινήκανε οι άλλες δεν το ξέρω.

Μ.Μ. Επήρε τη μία ο Νικολής ο Παπαδομιχελάκης, ο Καρτερονικολής, επήρε
την άλλη ο...

Μ.Ε. ... Μερτάκης.

- M.M. Ο Μερτάκης και η μια έμεινε.
- M.E. Και η μια έμεινε. Και την παίζανε αυτή. Αλλά στην κατοχή σε τρεις μήνες μέσα σκοτωθήκανε δυο αδέρφια της μάνας μου και ο πατέρας μας. Αυτοί παίζανε λύρα και ο Μιχάλης και ο Κωστής παίζανε λύρα. Κοπέλια δεν είχανε και μεγάλη αίσθηση του πένθους τότε και λέει στον αδερφό της, «άμε να πουλήσεις τη λύρα», να φύγει από το σπίτι να μην την έχω όλη μέρα στα αυτιά μου. Και την πουλήσε. Και μετά από τριάντα χρόνια τη βρήκα εγώ και την ξαναπήρα πίσω. Βρήκα και την πήρα.
- Ερ. Την ίδια λύρα;
- M.E. Την ίδια λύρα. Ναι, την ίδια γράφει απάνω το όνομα του αδερφού μας. Αυτή ήταν του Κώστα η λύρα.
- M.M. Του καθενός έγραφε το όνομα απάνω η λύρα.
- M.E. Του μακαρίτη του Κώστα ήταν το 1929 φτιαγμένη.
- M.M. 1929 φτιαγμένη...
- M.E. Και γράφει απάνω το όνομα του, όπως ήτανε παλιά γραμμένη. Ας είναι, τη βρήκα εγώ με μεγάλες προσπάθειες, την ξαναπήρα, τήνε καθάρισα και την έχω σπίτι. Την έχω εγώ σαν ενθύμιο ίσαμε να ζω. Και με μία ευχή: όποιο παιδί από την οικογένειά μας μάθει όργανο θα την πάρει, όχι δικό μου, όποιο παιδί την μάθει, από την οικογένειά μας, τση αδερφή μας, του αδερφού μας του Μιχάλη, οποιανού και να 'ναι. Αλλιώς, θα την πάρω όταν φύγω.
- M.M. Έχω ένα ανιψιό ο οποίος είναι ωραίος μπουζουξής...
- M.E. Ναι, αλλά δεν έμαθε λύρα, παίζει μπουζούκι.
- M.M. Έμαθε μπουζούκι...
- Ερ. Πότε ξεκινάτε να παίζετε εσείς σε γλέντι πρώτη φορά;
- Ερ. Κύριε Μιχάλη.
- M.M. Εγώ... μέσα στην κατοχή εγώ σε γλέντι δεν έπαιξα. Τα γλέντια τότες ξέρεις ήταν σαν το κρυφό σχολειό, ούτε να παντρευτεί κανείς, ήτανε οι Γερμανοί παέ και δεν έπαιξα εγώ. Στην κατοχή έπαιζε ο Ηλίας.
- M.E. Και ο Αδάμης, και ο Ευθύμιος επαίζανε και ο Φωτάκης.
- M.M. Ναι. Εγώ δεν έπαιξα στην κατοχή. Μετά την κατοχή αμέσως άρχισα και έκανα παρέες. Παρέες έκανα και πλια μπρος, προτού να παίξω λύρα

επήγαινα στις παρέες, δεν έλειπα εγώ από μικρός. Παιζανε λύρα και άντε να με θωρρείς μπάστακα. Ιδίως όταν επαίζανε αυτοί που σου λέω, οι... ο Χατζηδάκης αφού με είχενε ενθουσιάσει, τι να σου πω τώρα, είχενε μια μουσικότητα που σε έκανε... Ή να περνάνε καντάδα και να κοιμούμαι εγώ στο σπίτι και να ακούσω τη λύρα να σηκωθώ απάνω με τον αδερφό μας, που πέθανε, ήτονε μεγάλος αυτός, δεν έχουμε... πιο μεγάλος από μένα και κάνανε παρέα με τον Χατζηδάκη κι έπαιζε το μαντολίνο που λέγαμε.

Ερ. Λίγο πιο δυνατά αν θέλετε γιατί φοβάμαι ότι μπορεί να μην ακούγεται επειδή χτυπάνε απ' έξω.

Μ.Μ. Ναι, και έπαιζε το βιολί που λες και εκεί πέρα στην παρέα και ερχότανε στο σπίτι μας. Ξέρεις τότε παρέες δεν τσι κάνανε, θέλανε να σταματήσουνε να ξεκουραστούν και έπιναν τη ρακί, ήτονε άγιος ο κόσμος τότε, ήτονε άλλος κόσμος, ένας όμορφος κόσμος. Να βλέπεις τώρα να γροικά τέτοια ώρα, να γροικός τέτοιο τραγούδι, να ανοίξουν τα παραθύρια και να λένε «παιδιά ελάτε μέσα να σας κεράσουμε μια ρακί». Εγώ όμως και να μην είχαν έρθει στο σπίτι μας, από την ώρα που άκουγα τη λύρα εξύπνουνε, δεν άκουγα απ' έξω, δεν μπα να έχει χιονίζει, δεν μπα να βρέχει, είχα μια ταράτσα, ανέβαινα στην ταράτσα, να ακούω τη λύρα μέχρι να σβήσει από το αυτί μου, να μην την ακούω πια. Αυτό δηλαδή είναι μεγάλο.

Ερ. Μάλιστα. Και παίζετε πού πρώτη φορά, μπροστά σε κόσμο;

Μ.Μ. Εγώ έπαιξα σ' ένα γάμο ενός μπάρμπα μου, για πρώτη φορά.

Ερ. Στο χωριό εδώ;

Μ.Μ. Εδώ στο χωριό. Ο πρώτος γάμος αφού έπαιξα εγώ σε γάμο.

Ερ. Με ποιο λαούτο;

Μ.Μ. Ήτονε με τον Κυριακάκη τον Νικολή.

Μ.Ε. Του Νικολή.

Μ.Μ. Στου Νικολή του Τρουλινομανώλη από την Άγια Γαλήνη.

Μ.Ε. Α! Α!

Μ.Μ. Όταν έπαιρνε την θεια μου την Ελένη. Αυτός ήτονε ο πρώτος γάμος. Είχα φτιάξει μοναχός μου μια λύρα από ασπρομπουρνέ. Είχα μια ασπρομπουρνέ στο... εκεί κάτω... πώς λέγεται μωρέ στο Ρουμπαγέρο...

Μ.Ε. Στου Ντουκάκη του Νικολή μέσα.

- M.M. Και πήγαμε και την έκοψα εγώ και πήγα με τον Ντουκάκη. Ο Ντουκάκης ήτονε μαραγκός, επιπλοποιός δηλαδή.
- Ερ. Εδώ στις Μέλαμπες;
- M.M. Εδώ στις Μέλαμπες. Πήγα εκείά και την σκαρώσαμε μαζί. Φτιάξαμε τη λύρα και την πρωτόπαιξα στο γάμο.
- Ερ. Εκείνος είχε ξαναφτιάξει λύρες;
- M.M. Αυτός ναι, έφτιαχνε λύρες.
- M.E. Και λύρες και λαούτα έφτιαχνε.
- Ερ. Και πουλούσε;
- M.E. Ναι, άμα του ζητούσανε.
- M.M. Πήρα εγώ από αυτόν ύστερα.
- Ερ. Και η πληρωμή ήτανε σε είδος ή σε χρήμα;
- M.M. Η πληρωμή τότε, λάδι, συνήδως, λάδι. Το λάδι ήτανε ο πρώτος... Τα λεφτά μας εμάς τότε ήτανε το λάδι. Και στου Σταγάκη έκαμα εγώ την άλλη λύρα. Με λάδι την πλήρωσα.
- Ερ. Μετά την κατοχή ο γάμος, έτσι;
- M.M. Μετά την κατοχή, μετά. Στην κατοχή εγώ μέσα δεν έπαιξα σε κανένα δημόσιο ας το πούμε, έτσι. Έπαιξα σε παρέα αλλά ξέρεις, «πάρε Μιχάλη την λύρα». Παιδί ήμουν κι εγώ, μη νομίζεις, κι ο Γκαζάκης εμένα με δώραγε ότι, μ' ήβλεπε αυτός και μου έλεγε «Μιχαλιό θα παίζεις τώρα, εσύ»; Είχα εγώ τον αέρα της παρέας γιατί πήγαινα στις παρέες και δεν με διώχνανε. Εβάλαν τραγούδι. Από αυτούς τους ανθρώπους επήρα εγώ ό,τι πήρα. Από εκείά κι ύστερα όλους τους προσέχαμε, προς Θεού. Τον Σκορδαλό δεν θα προσέξω; Τον Μουντάκη δεν θα προσέξω; Είναι δυνατόν; Αλλά από πού πήρα εγώ τα μαθήματα, τα πήρα εγώ από αυτούς.
- M.E. Μα δεν έχει καμία σχέση η λύρα σου ούτε με του Σκορδαλού, ούτε με του Μουντάκη.
- M.M. Ναι. Επήρα αυτό το δρόμο.
- M.E. Εσένα η λύρα σου, το παίξιμο σου έχει Χατζηδάκη παιξίματα. Μα μόνο αυτός τα 'χε, μόνο αυτός τα κράτησε.
- Ερ. Ο Χατζηδάκης σας άκουσε;
- M.M. Βέβαια, έζησε χρόνια, και έπαιξα εγώ στσι γάμους και έπαιξα.

- Ερ. Τι σας έλεγε;
- Μ.Μ. Τον εκαλούσανε πουθενά μόλις είχανε να τότε καλέσουνε, να παίξει δυο σκοπούς και μετά να πει «Μιχαλιό, τη λύρα». Να μου δώσει εμένα τη λύρα.
- Ερ. Και συνεχίζατε εσείς, ας πούμε, για ώρα;
- Μ.Μ. Ναι, σε όλο το γλέντι. Το 'βγανα εγώ το γλέντι.
- Ερ. Και εκείνος τι έκανε, καθότανε δίπλα;
- Μ.Μ. Καθότανε εκεί, μπάστακας.
- Ερ. Μπάστακας.
- Μ.Μ. Μπάστακας. «Μπράβο Μιχαλιό», μου έλεγε. Πάρα πολύ ωραία. Αυτό.
- Ερ. Σας πληρώνανε τότε;
- Μ.Μ. Τίποτα.
- Μ.Ε. Ακόμα χρωστεί τσι κόρδες.
- Μ.Μ. Πέρα από τσι κόρδες...
- Μ.Ε. Βερεσέ.
- Μ.Μ. Παίρναμε λεφτά να τσι πληρώσομε. Γι' αυτό δεν το ήθελα το επάγγελμα.
- Μ.Ε. Δεν το ήθελε κανείς.
- Μ.Μ. Όχι, δεν καδίζω εγώ εδώ πέρα να ποδάνω τση πείνας.
- Μ.Ε. Η μάνα μας, μας έλεγε μια μαντινάδα, να την μάθει κι ο κόσμος, «του λυρατζή, του κυνηγού και του ψαρά το πιάτο, εφτά φορές είναι αδειανό και μια φορά γεμάτο». Τότε δεν παίρνανε λεφτά τα όργανα.
- Μ.Μ. Μετά τα όργανα παίρνανε λεφτά.
- Μ.Ε. Τώρα παίρνουνε εκατομμύρια. Τότες δεν δίνανε φράγκο. Και καθότανε όλη μέρα, όλη νύχτα, συγνώμη, στο χωματένιο δωμάτιο, γιατί χωματένια ήτανε και το πρωί πήγαινες σπίτι και πρέπει να πάρεις ένα μαχαίρι να βγάλεις τα χώματα από τη μύτη σου ή από τα ρούχα σου. Δεν έβγαιναν αλλιώς.
- Ερ. Να μας πείτε και εσείς ποιο ήτανε το ξεκίνημα το δικό σας;
- Μ.Ε. Δεν το θυμούμαι καθόλου πότε ξεκίνησα. Δεν θυμούμαι καθόλου πότε ξεκίνησα. Θυμούμαι, τώρα ο Μιχάλης την είχε φτιάξει τη λύρα, ο μακαρίτης ο πατέρας μας την είχε φτιάξει από σφάκα, από δω από το τσιγαρέτο, δεν κατέω από ποιον.

- Ερ. Από πού;
- Μ.Ε. Από μια σφάκα. Δεν κατέω ποιος την έφτιαξε. Εγώ την βρήκα στο σπίτι.
- Μ.Μ. Αυτή τη λύρα... την είχε φτιάξει ο πατέρας μου από σφάκα και τση είχε βάλει κόρδες, αυτός ήτονε πραγματικά πανέξυπνος και... από τρίχα αλόγου, κόρδες από τρίχα αλόγου. Τι έκαμε λοιπόν; Έπιασενε την ψιλή κόρδα, τη Μι, και έβαλε δυο κλωστές, δυο τρίχες.
- Μ.Ε. Δυο κλωστές.
- Μ.Μ. Στην άλλη έβαλε τρεις. Στην άλλη έβαλε τέσσερις και είχανε άλλη φωνή η κάθε κόρδα. Λοιπόν. Είχαμε τώρα ένα λυράκι, που λέει ο Μανώλης, και θυμούμαι λοιπόν και δεν είχαμε ρετσίνι, αυτό που βάνουνε στο τόξο και βάλαμε ακονιζέ, είναι ένα φυτό και είναι...
- Μ.Ε. Είναι ένα φυτό, αδρέ το λένε και είναι άγριο και έχει πάνω κόλα, όπως το λιθάνι.
- Μ.Μ. Δεν θα ξεχάσω τον ήχο της λύρας αυτής.
- Μ.Ε. Βέβαια, άμα έβαζες ακονιζέ δυο φορές γινότανε το δοξάρι ολοπράσινο, γινότανε άχρηστο. Και το δοξάρι γινότανε από αδάνατο.
- Μ.Μ. Αδάνατο και από άλογα...
- Μ.Ε. Φυτική και από ζωϊκή...
- Μ.Μ. Αλλά έπρεπε να πάρεις από το άλογο την ουρά και...
- Μ.Ε. Έπεφτε και κανένα μπεντάκι καιιά φορά.
- Ερ. Μετά την κατοχή ξεκινάτε;
- Μ.Ε. Μετά την κατοχή. Εγώ ήμουνα στην κατοχή μικρός, τεσσάρων χρονών.
- Ερ. Περίπου πότε;
- Μ.Ε. Το '45 πες.
- Ερ. Επηρεαστήκατε που βλέπατε τον αδερφό να παίζει;
- Μ.Ε. Βέβαια, βέβαια. Μετά την κατοχή.
- Μ.Μ. '47, '48.
- Μ.Ε. Δεν θυμάμαι τη χρονολογία. Εμένα με επηρέασε πάρα πολύ και ο Χατζηδάκης, εμένα τα ακούσματά μου είναι απ' τον Χατζηδάκη, από το Μιχάλη, βασικό, από τον μακαρίτη τον Κώστα βέβαια, από τον Αντώνη τον Λυρατζάκη. Τότε ας πούμε οι ακμάζοντες, και οι άλλοι και οι Φωτάδηδες, αλλά τούτοι ήτανε οι πιο καλοί.

- Ερ. Πόσων χρονών πιάνετε εσείς να παίζετε;
- Μ.Ε. Σε γλέντια έπαιζα από οκτώ χρονών. Σε γλέντια έτσι άρχισα και έπαιζα οκτώ χρονών. Κάτι καλά κακά δεν μπορώ να πω ότι έπαιζα λύρα, λόγω του ότι ήμουνα πιτσιρικάς με βολοσέρνανε σε παρέα. Παντρευότανε εδώ, ο Μιχάλης έπαιζε... ήτονε δυο γάμοι, ο ένας στου Μποκογιάννη...
- Ερ. Στο;
- Μ.Ε. Στου Μποκογιάννη το γάμο και ο Αντώνης έπαιζε στου άλλου το γάμο. Και εμένα με πήρε μια παρέα καμιά εικοσαρέ άτομα μεγάλη, γερόντοι, μαζί με τον Νίκο με το μαντολίνο που λέγαμε προηγουμένως, τον πατέρα του λαουτιέρη να κάνομε καντάδα. Εγώ έπινα πιστό, μου παίρνανε λουκούμια και σοκολάτες και μου τση βάνανε στα στήδια. Και ξημερωθήκαμε και το πρωί σμίξαμε σε μια παρέα, η μία παρέα του γάμου και εμείς στο δρόμο, πιτσιρικάς εγώ και στένει ο Αντώνης τη λύρα, «εσταθείτε στο γύρο να περάσουνε οι νέοι». Και περάσαμε εμείς, μια μεγάλη παρέα, για μένα ήτανε... ανέβασμα στον ουρανό. Δεν έπαιζα λύρα, να το πούμε ετσά. Ό,τι εμπόρου να παίξω, αλλά λόγω του μικρού τση ηλικίας μου δεν με παρεξήγούσανε δα.
- Ερ. Πώς μαθαίνατε τους σκοπούς;
- Μ.Ε. Μόνο με το αυτί.
- Ερ. Δηλαδή το ακούγατε από κάποιον...
- Μ.Ε. Μόνο με το αυτί.
- Ερ. Και πηγαίνατε σπίτι, πιάνατε τη λύρα και το παίζατε;
- Μ.Ε. Δεν είχαμε ούτε γραμμόφωνο, δεν υπήρχε μαγνητόφωνο τότε. Ούτε γραμμόφωνο είχαμε ούτε εύκολο ν' αγοράσεις δίσκους. Απλώς το 'παιζε ο Χατζηδάκης, ο Μιχάλης, ο... τ' άκουγα και το έπαιζα. Εμείς τα μάθαμε μόνο με το αυτί.
- Ερ. Να ρωτήσω πόση ώρα σας έκανε να βγάλετε ένα σκοπό στη λύρα, από τη στιγμή που καθόσασταν και το παλεύατε;
- Μ.Ε. Κοίταξε εξαρτάται.
- Ερ. Για πέστε μας λίγο πόση ώρα σας έπαιρνε να το βγάλετε;
- Μ.Ε. Αυτό εξαρτάται, εγώ προσωπικά πιστεύω ότι στον καθένα είναι χωριστό. Όταν ακούσω ένα σκοπό, δεν τον παίζω. Τον άκουσα, μπαίνει στο μυαλό

μου μέσα σιγά - σιγά και μετά από πέντε μέρες μπορεί να έρθει μόνος του. Να βγει έξω. Οπότε τότε παίζω. Τότε τότε παίζω. Αλλιώς να κάθομαι μ' ένα δίσκο να ακούσω τι παίζει και να παίζω τι παίζει ποτέ δεν το έχω κάνει και δεν θα το κάνω.

Ερ. Πιτσιρικάς που ακούγατε τον αδερφό σας, τι κάνατε, όταν γυρνάγατε σπίτι;

Μ.Ε. Άκου, άκου. Έπαιζε τον σκοπό. Μετά από μια μέρα, μετά από δυο, μου 'βγαине μόνος του, να τότε σφυρίζω, να τον τραγουδήσω, κι έπιανα τη λύρα να τότε παίζω, καλά κακά, όπου έκανα όπου νόμιζα, μπορεί να κάνω κι ακόμα λάθος, αλλά όπου νόμιζα ότι έκανα λάθος ξανά παρακολουθούσα πώς ξαναπαίζει και μετά το ξανάπαιζα. Δεν... δεν υπήρχε διδαχή.

Ερ. Τον διορθώνατε;

Μ.Μ. Και τώρα τότε διορθώνω. Ναι.

Ερ. Και τώρα τον διορθώνετε;

Μ.Ε. Ναι, ναι, ναι, πολλές φορές. Και τώρα, ναι, και τώρα πολλές φορές και τώρα. «Αυτό το παίζεις στραβά, αυτό το παίζεις στραβά», μου λέει. «Αυτό το παίζεις στραβά».

Μ.Μ. Μην...

Μ.Ε. Όχι, όχι, αυτό είναι γεγονός, πολλές φορές.

Ερ. Και εσείς κύριε Μανώλη, όταν σας λέει κάποια διόρθωση ο κύριος Μιχάλης, εσείς την υιοθετείτε, δηλαδή συμφωνείτε ή...

Μ.Ε. Την ακούω, ακούω αυτό που λέει. Καμιά φορά δεν μου αρέσει, του λέω «όχι, δεν είναι ετσή». Μπορεί να του φέρω αντίρρηση αλλά τις πιο πολλές φορές ακούω τι λέει. Στάσου, καλά λέει, στραβά το πήρα.

Ερ. Τι μπορεί να πει, δηλαδή;

Μ.Ε. Ένα γύρισμα, να φέρουμε ένα παράδειγμα, εμείς δεν ξέρουμε νότες, αλλά θα πω κάτι, πες ότι έπρεπε να παίζω Ντο και έπαιξα Λα, έτσι; Και θα μου το διορθώσει. Αν πράγματι στο αυτί μου είναι σωστό αυτό που λέει, και τσι πολλές φορές είναι... τσι πολλές φορές είναι σωστό.

Ερ. Θα το κρατήσετε όμως;

Μ.Ε. Τσι περισσότερες φορές, είναι σωστό. Το πρόβλημα είναι ένα. Ότι για να αφομοιώσεις ακριβώς επειδή δεν υπάρχει η παρτιτούρα, έτσα θα το πω, δεν

κατέω πώς το λένε, έτσα τση γροικώ, αν σου δώσω σε σένα τώρα ένα γραμμένο κομμάτι θα το παίζεις στο πιάνο. Δεν πα' να μην το έχεις ακούσει ποτές σου, θα το παίζεις. Εμάς δεν είναι το ίδιο. Πρέπει να τ' ακούσω, να τ' ακούσω σωστά, αν έχω την ικανότητα, να το αφομοιώσω σωστά και να το παίξω. Γι' αυτό είμαι και εγώ ενάντια σ' αυτούς που παίρνουνε ένα κομμάτι από κάποιον, ας πούμε ένα παράδειγμα. Ήτονε ο Σκορδαλός που ήτονε μεγάλοι δασκάλοι, δεν... ξεκινώ από αυτούς. Και παίρνει ένας λυράρης ένα κομμάτι και αρχίζει να του βάζει δικά του πράγματα μέσα. Δεν γίνονται αυτά τα πράγματα, για μένα. Δεν είναι σωστά. Θα το παίζεις όπως το παίζει αυτός, αν μπορείς. Αν θέλεις εσύ, αν έχεις την ικανότητα, κάμε δικό σου κομμάτι. Φτιάξε ένα δικό σου. Αφού προσδέτεις του δασκάλου, δεν μπορείς να κάμεις ένα δικό σου; Δεν μπορείς να κάμεις ένα δικό σου; Μην του προσδέτεις. Εκεί είμαι εντελώς αντίθετος. Και όταν παίζω προσπαδώ να παίξω όπως το παίζει ο άλλος, αν όχι με τον ίδιο τρόπο ακριβώς, να έχει το ίδιο νόημα. Αυτός που το ακούει από κάτω να λέει αυτό που παίζεις τώρα είναι του Σκορδαλού, τον τάδε σκοπό. Δεν παίζει ανακατεμένα. Αυτή είναι η αρχή μου και αυτό θα είναι το τέλος μου. Δεν το αλλάζω.

Ερ. Όταν λέτε ανακατωμένο;

Μ.Μ. Ας πούμε παίζει *Τα παιδιά του Πειραιά* έτσι...

Ερ. Όχι, όχι να το φέρουμε στο κρητικό.

Μ.Ε. Πιο κατανοητό είναι. Παίζουμε *Τα παιδιά του Πειραιά*, μπορώ εγώ να το παίξω με άλλο τρόπο...

(Τραγουδάει λίγο το τραγούδι *Τα παιδιά του Πειραιά*)

Μπορώ να το παίξω διαφορετικά; Τότε θα φτιάξω ένα δικό μου κομμάτι. Αυτό εννοώ ανακατεμένο.

Ερ. Λίγο το ανακατεμένο στα κρητικά τι εννοείτε;

Μ.Ε. Μπερδεμένο. Να ξέρεις ότι η λέξη είναι στη μουσική.

Ερ. Είναι λάθος, δεν ξέρω αν έχω κάτι στο μυαλό μου, είναι λάθος δηλαδή κανείς να παίζει κάποια συρτά του Ροδινού και να τα ταιριάζει με συρτά του Σκορδαλού; Εκεί πάει το «ανακατεμένα»;

- M.E. Όχι, όχι. Να παίζεις κομμάτια του Ροδινού και να βάλεις με δικό σου τρόπο μέσα δικές σου κατασκευές οι οποίες δεν ισχύουνε.
- Ερ. Μάλιστα.
- M.E. Αυτό εννοώ, δεν εννοώ, αν θα τελειώσεις τα κομμάτια του Ροδινού και μπεις στον Σκορδαλό ή στον Μουντάκη, ή στον καθένα, αυτό είναι άλλο. Άλλη υπόθεση.
- Ερ. Αυτό είναι καλό;
- M.E. Βεβαίως είναι καλό, να μπορείς να συνδέεις μουσικές, δηλαδή να μπορεί να πηγαίνεις στο δρόμο που πρέπει. Πρέπει να μείνεις στο δρόμο, να μην φύγεις ένα δρόμο... δεν ξέρω να σας τις πω και με... Να φύγεις από τον ένα δρόμο από τη Λα και να πεταχτείς στη Σι για να μπεις σ' ένα σκοπό, γιατί κτυπάει στα αυτιά ανάποδα. Αν μπορείς να το συνδέσεις σωστά, τα συνδέεις όλα, οποιανού θε' να είναι δεν έχει σημασία. Το κομμάτι όμως που παίζεις του Ροδινού ή του Σκορδαλού ή του Μουντάκη ή οποιανού είναι να το παίζεις απόφιο. Το τελειώσες; Σύνδεσε το με του Κλάδου. Σύνδεσε το με όποιο άλλο θέλεις. Αυτό είναι σωστό και καλό, για μένα πιστεύω ότι είναι και ικανότητα να το κάνεις αυτό. Πρέπει να είναι ικανότητα μεγάλη για να το κάμεις.
- Ερ. Εσείς όταν κάνατε μια σειρά από συρτά, όταν παίζετε, υπάρχουνε συγκεκριμένες ακολουθίες, συγκεκριμένα συρτά που θα πάτε;
- M.E. Ναι, ναι. Εχθές έπαιξα για παράδειγμα ένα κομμάτι του Σκορδαλού και μετά μπήκαμε στου Κλάδου, να το πω έτσι. Μπήκαμε στου Κλάδου. Αλλά χωρίς να φεύγουμε από τον ρυθμό, από τον ρυθμό τον γνήσιο, δηλαδή το ακουστικό, εκτός του χρόνου. Δεν φύγαμε από μια νότα η οποία δεν έχει σχέση με την πρώτη. Φύγαμε από την ίδια νότα στον επόμενο σκοπό. Αν δεν ταιριάζει έτσι...
- Ερ. Επήγατε στου Κλάδου, μπορούσατε να πάτε και σε άλλον;
- M.E. Ναι. Στου Καλογρίδη, οπουδήποτε αλλά φτάνει να μπεις από πού θα μπεις εκεί. Ποιο δρόμο θα ακολουθήσεις να μπεις εκεί μέσα χωρίς να ακουστεί παραφωνία από κάτω.
- Ερ. Αν σας ακούσουμε δέκα φορές να παίζετε σε δέκα διαφορετικές περιπτώσεις, μία φορά εδώ στις Μέλαμπες, μία φορά στο Ρέθυμνο...

- Μ.Ε. Παντού είναι το ίδιο. Παντού θα 'ναι το ίδιο.
- Ερ. Θα συνδέσετε τα ίδια πράγματα;
- Μ.Ε. Αυτό το προσέχω πάντα. Αυτό είναι αδυναμία μου και το προσέχω πάντα, πώς θα μπω, μπορώ να παίξω τριών διαφορετικών λυράρηδων, ή τεσσάρων δεν ξέρω τι, σε ένα συρτό απάνω, αλλά όλα θα ξεκινούν από μια αρχή και θα πηγαίνουν σε ένα τέλος και θα μπαίνει η αρχή από το τέλος του αλλουνού και όχι από μέση.
- Ερ. Ναι. Και κάτι άλλο. Όταν εσείς παίζετε μια σειρά από συρτά πάντα θα περιμένουμε τα ίδια συρτά να ακολουθούν ας πούμε το *Μόνο εκείνος π' αγαπά*;
- Μ.Ε. Αν αρχίζω *Μόνο εκείνος π' αγαπά* θα μπω σ' έναν συγκεκριμένο σκοπό, επειδή τον έχω στο μυαλό μου και μου ταιριάζει, έτσι; Μπορώ όμως να μπω και σε ένα άλλον. Και σ' έναν άλλον... Την άλλη φορά μπορεί να μ' ακούσεις να μπω και σ' έναν άλλον σκοπό, αλλά χωρίς να αλλάξει αυτό που είπα προ ολίγου, το τέλος του ενός να μπει στην αρχή του άλλου.
- Ερ. Από τον *Πρώτο*, ας πούμε, όταν παίζετε τον *Πρώτο*, μετά πού το πάτε; Έχετε δυο - τρεις εναλλακτικές να το γυρίσετε κάπου αλλού;
- Μ.Ε. Δέκα.
- Ερ. Δέκα;
- Μ.Ε. Δέκα. Μια φορά θα παίξω το *Πρώτο* συρτό με έναν άλλον, την άλλη φορά θα παίξω *Πρώτο* συρτό που παραγγέλνουνε συνήθως, «*Πρώτο* συρτό, παίξε *Πρώτο* συρτό», την μια φορά θα παίξω ένα κομμάτι μετά τον *Πρώτο* συρτό, την άλλη θα παίξω ένα άλλο κομμάτι. Την άλλη φορά θα παίξω ένα άλλο για να αλλάξει γενικά η αίσθηση ότι η μουσική δεν είναι πάντα η ίδια, το ίδιο κομμάτι.
- Ερ. Υπάρχει κάποιο άλλο στοιχείο που σας επηρεάζει στο να επιλέξετε πού θα πάτε, ποια πόρτα θα ανοίξετε, υπάρχει κάποιο άλλο στοιχείο, ένας χορευτής ας πούμε, ο τόπος...;
- Μ.Ε. Υπάρχει. Αν βλέπεις ένα χορευτή ο οποίος αρχινάς και παίζεις ένα σκοπό, ο οποίος είναι αργός, ένα παράδειγμα, έτσι; Και ένας χορευτής είναι σβέλτος, παίζει μεγάλη σημασία αυτό στο χορό απάνω. Αυτός είναι σβέλτος και λες, δέλει ένα χορό αργό ή ένα γρήγορο θα φύγεις και θα πας σ' έναν... εμείς

τους λέμε «όρσους», ναι αυτή είναι η λέξη μας εμάς, «όρσους», δηλαδή ένα πιο δυνατό, έναν πιο δυνατό σκοπό, γιατί αυτός είναι δυνατός χορευτής και όταν είναι δυνατός χορευτής δεν κοιτάς ούτε τα πόδια του καθόλου, μόνο παίζει η λύρα μόνη της. Όταν είναι ένας μπάσος χορευτής, σφίγγεσαι και λες πώς θα το κρατήσω εδώ να μη χάσει το χορό. Όταν όμως θα πας λοιπόν σε ένα κομμάτι που δεν έχει καμία σχέση με τι ήθελες εσύ να ακολουθήσεις, εγώ ήθελα να ακολουθήσω ένα άλλο, που μου αρέσει ξέρω 'γω ηχητικά. Όταν έχω όμως έναν χορευτή ο οποίος έχει άλλη νοοτροπία, θα το αλλάξω. Θα φύγω από το δικό μου από το τι θέλω εγώ, αλλά πάντα, πάντα με σειρά.

Ερ. Κύριε Μιχάλη, εσείς τι έχετε να πείτε γι' αυτό;

Μ.Μ. Εγώ λέω το εξής ότι όπως ένας ειρμός απού έρχεται και εξαρτάται σε ποια κατάσταση είσαι, ο ίδιος ο οργανοπαίκτης, δηλαδή είναι στιγμές που σου 'ρχονται τα πάντα να παίζεις. Έρχονται στιγμές απού μπερδεύεσαι και ψάχνεις να βρεις τι θα παίζεις, δεν είσαι διόλου στην ίδια κατάσταση αλλά το βασικότερο όπως το 'πε κι ο Μανώλης είναι το εξής. Κατ' αρχήν δεν μπορείς να παίζεις να 'σαι σε μια διασκέδαση στο σύλλογο, έρχεται σου παραγγέλνει ο Μανώλης, που παραγγέλνει ο Νίκος, ο Γιάννης, παραγγέλνετε εσείς, δεν μπορείς να παίζεις τον ίδιο σκοπό, όλη νύχτα. Γιατί ξέρεις, αρχίζει πλέον και γίνεται βαρετό στ' αυτί, πρέπει να αλλάξεις.

Μ.Ε. Και προπαντός στου οργανοπαίκτη.

Μ.Μ. Βέβαια, πρέπει να αλλάξεις σκοπούς. Τώρα εκεί το πώς θα συμπεριφερθείς, αυτό είναι θέμα πλέον προσωπικό του οργανοπαίκτη.

Ερ. Και τι γίνεται σ' αυτές τις περιπτώσεις; Αν έρχεται ο ένας ο άλλος, ο τρίτος, ο τέταρτος...

Μ.Ε. Θα σας πω μια ιστορία γι' αυτό.

Μ.Μ. Υπάρχουνε σκοποί, υπάρχουνε σκοποί χιλιάδες, οι καλύτεροι για μένα, βέβαια, το καλύτερο είναι να ξέρεις... εκτός αν σου κάμει και παραγγελία, αν σου πει «θα μου παίζεις τώρα τον Άνεμο» και πάλι θα φύγεις από εκεία.

Μ.Ε. Και πάλι όμως θα φύγεις από κει.

Μ.Μ. Είσαι υποχρεωμένος να τον αρχίσεις, θα αρχίσεις από αυτόν, αλλά θα φύγεις, δεν μπορεί να παίζεις ένα σκοπό συνέχεια, μπορεί να στο έχουνε πει

πέντε, δέκα. Αν όμως εμένα φερ' ειπείν δεν μου λέει, δεν μου κάνει παραγγελία, «παίξε συρτό», συρτοί είναι χίλιοι, εγώ αρχίζω από όπου θέλω, δεν έχω κάνα πρόβλημα. Αρχίζω να παίζω, βλέπω πως δεν του καλοπάει στα πόδια, θα παίξω άλλο σκοπό και θα τότε πάρω κάποια στιγμή. Δεν μπορείς όμως ο οργανοπαίκτης δεν μπορεί να ακολουθεί τον καθένα τι ξέρει. Χίλιοι χορεύουνε, χίλιους χορούς κατέχουνε. Ο οργανοπαίκτης πρέπει να παίζει στο ρυθμό του, ο άλλος χορεύει, δεν χορεύει, ό,τι θέλει ας κάνει.

M.E. Καλά, πολλές φορές όμως αναγκαζόμασταν, πολλές φορές αναγκαζόμασταν...

M.M. Όταν όμως τύχει, όπως είπε κι ο Μανώλης και θέλω να καταλήξω, ένας μερακλής και παίζεις ένας σκοπό ο οποίος είναι μπάσος..

M.E. Αργός...

M.M. ... είσαι υποχρεωμένος να το γυρίσεις να τότε πας εκεί που ξέρεις ότι θα χορέψει αυτός. Θα παίζεις «όρτσες», τότε χορεύει αυτός, ας πούμε...

M.E. Εγώ έχω συγκεκριμένους χορευτές ένα παράδειγμα λέω, στις παρέες μου, γενικά σε αυτά και αρχινώ και παίζω, μου παραγγέλνει ο Νίκος «παίξε μου τον Πρώτο συρτό», και αρχίζω τον Πρώτο συρτό, ένας από την παρέα, ο Λουλούδης ο Γιάννης, εν πάσει περιπτώσει, θα έρθει και η σειρά του και μου τυχαίνουνε πολλοί τέτοιοι ξέρω πού θα πάω. Αφήνω να τελειώσει ο προηγούμενος απ' αυτόν, μόλις τελειώσει ο προηγούμενος και αλλάζει να πάει ο Γιάννης μπροστά πάω εγώ αλλού, σε άλλο σκοπό. Εκείνο που έχει βάση σε μένα όμως είναι πώς θα ανεβώ εκεί χωρίς να αλλάξω τη μουσική, χωρίς να ακουστεί παραφωνία και λέω από μέσα μου τώρα θα μπω εκεί, μόλις πιάσει ο Γιάννης.

M.M. Είναι και το άλλο πράμα, είναι και το άλλο πράμα.

M.E. Και αρχινά ο Γιάννης και ανεβαίνει στα ταβάνια.

M.M. Είναι και το άλλο πράμα Μανώλη. Από την ώρα που θα πιάσει ο χορευτής να χορέψει και κάμει τρία ζάλα ξέρεις ίντα 'ναι. Και αυτός που κάνει τα ζάλα, ας μην τότε γνωρίζεις. Ξέρεις. Τα τρία του ζάλα σου λένε ότι έπιασε στη δουλειά...

M.E. Αυτό που λέω εγώ Μιχάλη είναι το εξής...

M.M. Άντε γεια μας.

Ερ. Στην υγείά σας.

M.E. Πολλές φορές αναγκάζομεσταν να διορθώσομε την χορευτή.

M.M. Δεν μπορείς.

M.E. Όχι, όχι. Άσε με να τελειώσω να μου πεις αν έχω δίκιο. Πολλές φορές λοιπόν πιάνουν και χορεύουν, αν θες πεντοζάλη, αν θες συρτό, ό,τι να 'ναι. Ο πρώτος χορευτής είναι καλός. Δεύτερη είναι μία γυναίκα που την χορεύει από υποχρέωση, την κρατάει αλλά η γυναίκα δεν πάνε τα πόδια της καλά. Ο χορευτής λοιπόν κάποια στιγμή μπερδεύεται και αλλάζει το βήμα του. Εγώ νιώθω την υποχρέωση να μπω στα δικά του πόδια και το μόνο που θα κάνω είναι να κοιτάξω τσι λαουτιέρηδες, ν' αλλάξω επί τόπου. Δεν ακούγεται από κάτω, αλλά πρέπει να μπω στα πόδια του χορευτή, αυτουνού που χορεύει, όχι αυτουνού που δεν χορεύει. Δηλαδή πολλές φορές σου δημιουργείται αυτό το πρόβλημα. Ας πούμε ένα πεντοζάλη, και ενώ έχεις αρχίσει αυτό το ρυθμό, αυτοί πάνε ανάποδα, δεν μπορείς να συνεχίσεις. Άλλα χορεύουνε, άλλα παίζεις. Αναγκάζεσαι λοιπόν να μπεις στον δικό τωνα ρυθμό. Μια φορά, δυο, αν τότε χάσουνε, λες ας τον να χορεύει ό,τι θέλει. Λες ύστερα ότι δεν σε νοιάζει, δεν ξέρουνε, δεν χορεύουνε.

Ερ. Ένα σκοπό πόση ώρα τον κρατάτε συνήθως;

M.E. Εξαρτάται, αυτό είναι, αυτό είναι... Οι επαγγελματίες λυράρηδες τότε κρατάνε δέκα λεπτά και σου λέει σκόλασε να μπει ο άλλος, να πάρω λεφτά. Ο λυράρης που παίζει για την παρέα, μπορεί να τότε κρατήσει ένα τέταρτο, είκοσι λεπτά.

M.M. Εξαρτάται.

M.E. Ό,τι κέφι έχει η παρέα του.

Ερ. Τον ίδιο σκοπό, έτσι;

M.E. Όχι τον ίδιο σκοπό, μπορείς να αλλάξεις δέκα σκοπούς αλλά τον χορό, δεν τον σταματάς.

Ερ. Όχι, εγώ λέω ένα σκοπό, πόσες φορές τον παίζετε;

M.E. Μπορείς να πεις μία μαντινάδα, ή να πεις δυο, ή να μην πεις καμιά και να αρχίσεις ένα σκοπό και μετά τον αλλάξεις και να μπεις σ' έναν άλλον. Αυτό

- δεν έχει πολύ μέτρο. Αν αρχίσεις μια μαντινάδα θα τήνη τελειώσεις στον σκοπό αυτό, να τελειώσεις την μαντινάδα στον ίδιο σκοπό.
- Ερ. Μπορείτε να πείτε και καμιά μαντινάδα σε ένα σκοπό, να παίξετε μόνο το σκοπό και αμέσως μετά να πας σε άλλο σκοπό για να πείτε μια μαντινάδα;
- Μ.Μ. Πολλές φορές.
- Ερ. Γίνεται και αυτό;
- Μ.Μ. Ναι, ναι.
- Μ.Ε. Δηλαδή, συγνώμη, για να το καταλάβω. Παίζεις ένα σκοπό.
- Ερ. Παίζεις ένα σκοπό.
- Μ.Ε. Αρχικά μια μαντινάδα.
- Ερ. Όχι. Δεν λες τίποτα.
- Μ.Ε. Και φεύγεις και πας σε ένα άλλο. Πολλές φορές, το ίδιο συνέχεια. Δεν τραγουδάμε και συνέχεια, γιατί κανονικά ο χορευτής δεν θέλει πολύ μπλα - μπλά. Γιατί το μπλα - μπλα... τους πιο πολλούς φεύγει ο χρόνος, χάνεται ο χρόνος. Αλλάζει την... είναι λίγοι οι λυράρηδες που τραγουδούνε και πέφτουν με τον ίδιο χρόνο και δεν μπερδεύουν τον χορευτή. Οι πιο πολλοί, να μην σου λέω ονόματα, γιατί θα μπερδευτούμε, αρχικά να τραγουδεί και παίρνει έξω από το σπίτι του, όχι από το χορό.
- Μ.Μ. Για να τραγουδήσεις πρέπει να είσαι 100% σίγουρος. Συντονισμένος με το όργανο.
- Ερ. Είδαμε ότι βάλατε μια ομάδα ανθρώπων να τραγουδάνε. Το κάνατε αυτό εδώ στο χωριό; Συνηδιζότανε;
- Μ.Ε. Όταν χορεύανε;
- Μ.Μ. Όχι, όχι.
- Μ.Ε. Όταν παίζανε παλιά, για να το καταλάβεις, όταν παίζαμε παλιά στη μέση του... και παίζαμε πεντοζάλια, τραγουδούσανε όλοι. Λέγανε όλοι μαντινάδες απ' έξω. Γύρω - γύρω, όλοι οι χορευτές, όλοι μαντινάδες. Όταν παίζαμε... χωρίς μηχανήματα λέω. Τώρα που έχουμε τα μηχανήματα, εγώ ομάδα δεν θέλω να τραγουδεί. Η ομάδα θα μπερδέψει το χορό. Τέρμα τελείωσε, όσο καλή και να 'ναι. Η ομάδα θα μπερδέψει το χορό, γιατί έχω το μυαλό μου στη ρακί, ο άλλος έχει το μυαλό του.... Αρχικά και ο άλλος χορεύει.
- Μ.Μ. Εχθές ακόμα...

- Ερ. Εσείς κύριε Μιχάλη εσείς τι πιστεύετε, θέλετε να τραγουδούν άλλοι όταν εσείς παίζετε λύρα;
- Μ.Μ. Εγώ όταν παίζω και χορεύουνε, δεν θέλω να τραγουδεί κανείς, άνθρωπος. Γιατί αυτός που θα θέλει να τραγουδήσει θα πρέπει να είναι τόσο εξασκημένος, πεπειραμένος παρά εγώ, αλλά ελάχιστοι, αφού θα πρέπει να μην φύγει, δέκατο, έφυγα δέκατο, κάνει τη λύρα, ίντα θα κάνουμε;
- Μ.Ε. Αρχινά το συρτό να χορεύει και όταν τραγουδά νταν κάνει το πόδι του να πάει εκεί. «Αμάν». Στο πόδι του πρέπει να πάει το αμάν και όχι στον αέρα, όχι επειδή θέλεις να δείξεις την φωνή σου. Το «αμάν» πρέπει να είναι στο πόδι του. «Αμάν». Το δεύτερο «αμάν» πρέπει να γυρίσει πάλι στο πόδι του και είναι μεγάλη υπόθεση. Δεν τραγουδάνε στο χορό.
- Μ.Μ. Ο άλλος είναι στο κέφι...
- Μ.Ε. Ο άλλος είναι στο κέφι και πολλές φορές δεν χορεύουνε...
- Μ.Μ. Και αρχίζουνε και πιάνει το μικρόφωνο... και για μια εγώ χαλά το κέφι μου. Εγώ θωρρείς και κάθομαι και δεν βγάνω άχνα και δεν μιλάω, εντάξει, αλλά ίντα να του πεις, δεν μπορείς να του πεις πράμα. Και αναγκάζεσαι και το δέχεσαι.
- Μ.Ε. Εμείς λέμε τι πρέπει και πώς το δεχόμαστε.
- Μ.Μ. Αυτό είναι απαράδεκτο για μένα. Τι πρέπει και πως το δεχόμαστε.
- Μ.Ε. Δεν μπορείς να μιλήσεις, θα τον ανεχθείς και πολύ - πολύ θα πεις του λαουτιέρη, ο Μιχάλης δηλαδή θα πει του Μανώλη, «παίξε» μην φύγεις εσύ δηλαδή από τον χρόνο τουλάχιστον, έφυγε αυτός, μη φύγεις κι εσύ, δεν μπορείς να κάνεις τίποτα άλλο. Άμα του πεις φύγε τώρα κτυπάει άσχημα.
- Μ.Μ. Εγώ να παίζω και να τραγουδώ είναι η χαρά μου, αλλιώς δεν μπορώ. Αλλιώς είναι να κάνουμε μια παρέα πιάσουμε τα όργανα και να πεις την μαντινάδα ο Σπύρος, και λέει άλλη η Ειρήνη και λέει ο καθένας μια μαντινάδα. Εντάξει. Τότε εγώ εντάξει εγώ θα ακολουθήσω θα τότε προσέξω, όσο μπορώ. Στο χορό, είναι άλλο πράμα, όταν χορεύουνε οι άλλοι δεν μπορείς. Στον χορό είναι άλλο πράμα. Είναι φοβερή, φοβερή, φοβερή ιστορία.
- Ερ. Όταν χορεύουνε συνηθίζεται να λένε μαντινάδα και να σας πούμε «άλλαξε Μιχάλη τον σκοπό»;

- M.M. Ναι. Πολλές φορές. Ναι.
- Ερ. Θυμάστε καμιά τέτοια περίπτωση;
- M.E. Μα τελειώνουμε πρώτα την μαντινάδα και μετά αλλάζω σκοπό.
- Ερ. Όχι εσείς. Να πει ο χορευτής μαντινάδα για να αλλάξετε εσείς το σκοπό.
- M.E. Όχι, όχι.
- Ερ. Να πει, «άλλαξε Μανώλη το σκοπό και έχω πολλά τεκλέτια».
- M.M. Όχι, όχι.
- M.E. Την ώρα που χορεύει να μου πει «παίξε μου το τάδε», ένα παράδειγμα θα φέρω να μην λέμε σκοπούς γιατί ποιο σκοπό να πούμε. Παίζουμε ένα σκοπό του Κλάδου έτσι μου ήρθε εμένα να παίξω του Κλάδου. Και μου λέει κάποιος θέλω να μου παίξεις του Σκορδαλού τον Άνεμο.
- M.M. Αυτό μπορεί να στο πει.
- M.E. Αν λέω μαντινάδα θα την τελειώσω. Άμα τελειώσω την μαντινάδα γυρίζω σιγά - σιγά να μπω στο χορό που θέλει αυτός. Αλλά να αρχίζει αυτός να τραγουδεί από κάτω για να αλλάξω εγώ σκοπό, ποτέ.
- Ερ. Μας είχατε πει προηγουμένως ότι με μαντινάδες που είχανε ανταλλάξει κάποιοι γίνανε και σκοτωμοί.
- M.E. Ο Μιχάλης ξέρει μιαν περίπτωση.
- M.M. Δεν είναι μία, μον' είναι πολλές.
- M.E. Εγώ ξέρω μια περίπτωση μόνο που παρεξηγήθηκα εγώ. Εγώ, εδώ καθόμουνα και έπαιζα και είπα του Χαριτάκη τώρα, μα θα το κλείσει τώρα που θα πω τη μαντινάδα του Χαριτάκη, θα το κλείσεις.
- Ερ. Ας μας πείτε άλλη μαντινάδα, δεν χρειάζεται...
- M.E. Όχι, όχι. Θα σας την πω και αυτή για να καταλάβεις. Όχι θα σου πω. Έρχεται κάποιος και μου λέει μια μαντινάδα. Μου βάνει και μένα έτσι καλαμπουριστική και την ειπώ. Άνθρωποι από κάτω παρεξηγήθηκαν. Και λέω «βρε παιδιά, την είπα τώρα καλώς ή κακώς, συγνώμη»...
«Σαν την κριαροκεφαλή την κακοτσουδισμένη
Έτσα ν' του γέρου το φιλί μην σιβαστείς καημένη».
- Κάποιοι είχανε πρόβλημα και νομίζανε πως το 'πα επίτηδες και εγώ δεν ήξερα ούτε το πρόβλημα ούτε την μαντινάδα, όμως αυτό μου έτυχε μια

φορά στη ζωή μου, μου έτυχε. Και από τότε προσέχω πολύ και τσι μαντινάδες που θα πω και ποιος με κοιτάει και ποιος δεν με κοιτάει.

Ερ. Δηλαδή;

Μ.Ε. Αν από κάτω με κοιτάνε ανδρώποι θα κοιτάζω να προσέξω να μην πω μαντινάδα και να χτυπάει σε αυτούς και να νομίζουνε ότι το λέω επίτηδες. Προσέχω πάρα πολύ στις μαντινάδες.

Μ.Μ. Ο λυράρης, ο οργανοπαίκτης είναι υποχρεωμένος να σέβεται τους θαμώνες αφού είναι στο κέντρο που παίζει, να μην δώσει το παραμικρό δικαίωμα αυτός, να λέει για την αγάπη, να λέει, να λέει, να λέει. Δεν μπορείς να μου πεις μια μαντινάδα η οποία, κάθεται εκείά μια παρέα και δεν ξέρεις ίντα έχουν αυτοί, αλλά αυτοί «το ‘πανε για μας», σου λέει.

Ερ. Αυτό που λέτε ότι υπάρχουν παρεξηγήσεις σε σημείο, όταν υπάρχουνε, προϋπάρχουνε προβλήματα, μπορεί να γίνουν σκοτωμοί;

Μ.Μ. Προϋπάρχουνε παιδί μου τα προβλήματα.

Ερ. Αυτό είναι μεταξύ οργανοπαίκτη και κάποιου άλλου ή μεταξύ της παρέας;

Μ.Μ. Όχι, όχι. Μεταξύ τση παρέας είναι. Να σου πω το εξής. Όταν εμείς έχουμε προβλήματα, σοβαρά προβλήματα, ποια είναι η καλύτερη λύση. Εκεί κάθομαι εγώ ούτε μιλάω, ούτε λαλάω. Και εσύ κάθεται εκεί και ούτε μιλάς ούτε λαλάς, όταν εσύ αρχίσεις και με τσιτώνεις εμένα ή με μια μαντινάδα, ή με κάτι που... Ξέρεις, είναι κάτι μαντινάδες είναι κάτι, που μπορεί να γράψεις μυθιστόρημα. Και σου πετάζει την μαντινάδα, λες «για μένα την είπε». Και επί τόπου ανάβουν τα αίματα.

Ερ. Την μαντινάδα την λένε πάνω σε αυτή τη μουσική ή χωρίς μουσική;

Μ.Μ. Και σε μουσική και χωρίς μουσική. Στη χαρά, στη λύπη, σσι διαφορές. Μετά θα σου επετάξει ο άλλος μια μαντινάδα και να σε κάμει χόρτα, άμα έχεις και προηγούμενα.

Ερ. Πάνω στη μουσική θα στην πετάξει ή έτσι;

Μ.Μ. Όχι, και με τα δύο, και χωρίς μουσική.

Μ.Ε. Εγώ να παίζω εκεί και ο Μιγάλης να την πει του Σπύρου, παράδειγμα. Να παιχτεί στην παρέα χωρίς να ακούγεται από κει χωρίς να ακούγεται τίποτα. Να πεις μια μαντινάδα και κάθεται δίπλα ο Σπύρος και λέει «έτσι μου ‘πε».

- M.M. Έχουν γίνει παρεξηγήσεις φοβερές.
- Ερ. Για να καταλάβουμε κάτι. Παίζει η μουσική και πάνω στη μουσική τραγουδάει μαντινάδα;
- M.E. Αν τραγουδάει στη μουσική απάνω, μπορεί να παρεξηγηθεί μέσα από κει, εκεί απάνω, αν πεις μια μαντινάδα που δεν είναι σωστή.
- Ερ. Αν είσαι οργανοπαίκτης και πεις μια μαντινάδα που δεν είναι σωστή.
- M.E. Ναι, που δεν είναι σωστή, μπορεί και να την πει, αν τον αφήσεις.
- Ερ. Ωραία.
- M.E. Ναι σου πω ένα παράδειγμα. Εγώ παίζω από κει, και κάθεται μια κοπέλα από κει και με κοιτάει στα μάτια, πρόσεξε καλά, γιατί αυτό συμβαίνει πάντα, δυστυχώς ή ευτυχώς, όπως θες να το πεις.
- (Διακοπή)
- Λοιπόν, εγώ κάθομαι εκείά πάνω και με κοιτάει μια κοπέλα.
- Ερ. Αυτό σημαίνει κάτι, αν σας κοιτάει μια κοπέλα;
- M.E. Μπορεί να με κοιτάει από θαυμασμό, μπορεί να με κοιτάει από πλάκα, μπορεί να με κοιτάει αφηρημένα, μπορεί, μπορεί. Δεν σημαίνει και τίποτα πώς με κοιτάει. Εγώ λοιπόν εκείνη την στιγμή μπορεί να πω μια μαντινάδα. Αυτή πες ότι είναι αρραβωνιασμένη και έχει ένα φίλο, έχει έναν άντρα, τον άντρα της. Και λέω μια μαντινάδα:
- «Ένα πιστόλι αγόρασα και ένα καλό μαχαίρι
Και αλίμονο στον κερατά που θα σε κάμει ταίρι».
- Ο άντρας της ή ο φίλος της ή οποιοσδήποτε είναι που την είδε πώς με κοιτάει σου λέει «για μένα το είπε ο πούστης». Κατάλαβες; Μεγάλη προσοχή ο οργανοπαίκτης.
- M.M. Μεγάλη προσοχή, από πάνω είναι κυβερνείο και πρέπει να το σκέφτεσαι ό,τι πεις γιατί από κάτω οι άλλοι όλοι γράφουνε.
- (Γεια μας)
- M.E. Εγώ έχω προς τιμή μου και ο Μιχάλης το ίδιο και γενικά οι Μέλαμπεσ δεν είχανε ποτέ εμείς παρεξηγήσεις και καυγάδες, αλλά επειδή εγώ γύρισα ούλη την Κρήτη προς τιμή μου ποτέ δεν γίνηκε καυγάς σε γλέντι. Ποτέ. Ποτέ. Ποτέ. Ούτε μία φορά δεν έγινε παρεξήγηση, «ξέρεις κάτι, εγώ σου παρήγγειλλα και δεν μου το έπαιξες». Γιατί, εδώ σε τούτο το χωριό γίνεται

γλέντι τση Παναγίας, 15 Αυγούστου πριν χρόνια παίζαμε με τον μακαρίτη τον Μύρο, τον θυμάσαι; Γεμάτος κόσμος αυτή η πλατεία, γεμάτο κόσμος. Ο Μύρος αγάπαγε τα λεφτά λίγο – λίγο. Δεν έπρεπε να γράφονται αυτά, αλλά τέλος πάντων.

Ερ. Γράφουμε.

Μ.Ε. Δεν πειράζει, δεν πειράζει. Λοιπόν. Και εγώ επειδή είχα παραχιστεί, στενοχωρηθεί κάποιες φορές από γλέντι άλλα τα οποία μου παραγγέλνουνε, «μα εγώ σου πρωτοπαράγγελνα», έβαλα χαρτάκια, έβαλα, έβαλα πάλι γινότανε το ίδιο. Και την ώρα που καθόμαστε εδώ έξω να αρχίζουμε να παίζουμε, κουρδίζουμε, γεμάτος κόσμος, μπορεί να ήτανε χίλια πεντακόσια άτομα, παραπάνω. Κουρντίζουμε και πιάνω το μικρόφωνο και λέω: «Απόψε δεν δέχομαι καμιά παραγγελία, από κανένα, και θα παίζω ό,τι θέλω και θα χορεύει όποιος θέλει, ούτε λεφτά θέλω, ούτε κουβέντα. Κανένα. Θα παίζω ό,τι θέλω, θα τραγουδώ ό,τι θέλω, και όποιος θέλει θα χορεύει. Δικαίωμα έχει να χορέψει όποιος θέλει. Αλλά ούτε μία παραγγελία. Και λέει ο Μύρος «ίντα λες μωρέ, τέτοιο γλέντι και δεν θα πάρουμε μπαξίσι»; «Δεν θέλω», του λέω, «μπαξίσι». Άσε που πήραμε τα περισσότερα λεφτά που πήραμε ποτέ, τα πήραμε εκείνο το βράδυ. Και το είπα ακριβώς για να μην υπάρχουνε παρεξηγήσεις. Γιατί ο άλλος σου λέει, «εγώ σου πρωτοπαράγγειλα». Βρε εσύ εγώ δεν έχω διαφορά ούτε με σένα ούτε με τον Νίκο, ούτε με κανένα, εγώ το χαρτάκι μου έχω εδώ που βλέπω και λέω έλα Ειρήνη, έλα Νίκο, όποιος θέλει. Γιατί επιμένεις;

Ερ. Το χαρτάκι τι γράφει;

Μ.Ε. Είναι μια σειρά. Παραγγέλνουνε...

Μ.Μ. Κατά σειρά, κατά προτεραιότητας. Και λέει Ειρήνη, το πιάνει ένα- ένα και φωνάζει το όνομα.

Μ.Ε. Θα σου πω τι γίνεται. Είχα κάνει εγώ δεν ξέρω πώς το κάνετε... είχα πάρει ένα κομματάκι σανίδι πιο μεγάλο από το μπακέτο, του έβαλα μια πρόκα κάτω σαρανταπεντάρα και πήγε απάνω ένα μπλοκάκι. Και έρχεται κάποιος για παραγγελία, και λέει μια παραγγελία, και λέω γράψε, να το μπλοκάκι από πάνω, μόνη σου. Επαιρνες το χαρτί του το κάρφωνες εδώ.

Ερ. Τι έγραφε στο χαρτί αυτό;

- M.E. Ειρήνη, παραγγελία.
- M.M. Ειρήνη, Μόνος εκείνος που αγαπά;
- M.E. Όχι τίποτα, τίποτα. Δεν έγραφες τι θα παίζεις. Ρωτούσες μετά. Όταν λοιπόν μετά, έπαιρνα το χαρτάκι και έλεγα Ειρήνη, από πάνω ήταν τόσα τα χαρτιά, δεν έπαιρνα από πάνω έπαιρνα από την κάτω μεριά, ποιος ήτανε πρώτος. Έσκιζα, έσερνα το χαρτάκι και έλεγα, «Ειρήνη έλα, ίντα θες»; Συρτό, μαλεβιζιώτη, ίντα θες. Και έφτασε στο σημείο να λεν ότι έπαιρνα απ' όπου ήθελα. Μα εγώ δεν πρόλαβα να διαβάσω να ιδώ ποιος είναι ο ένας και ποιος είναι ο άλλος. Το μυαλό το στενό και αναγκάζομαι και λέω δεν θέλω παραγγελιές απόψε. Τζάμπα ο χορός, όποιος θέλει να χορέψει, δεν θέλω μήτε λεφτά, μήτε πράμα. Αλλά όση ώρα θα παίζω εγώ θα παίζω ό,τι θέλω. Και κάναμε το ωραιότερο γλέντι, μαζέψαμε τα περισσότερα λεφτά και όλοι καλοί.
- M.M. Να σου όντα είναι πέντε - δέκα ανδρώποι και χορεύανε και βάνανε και οι δέκα...
- M.E. Και βάνουν και οι δέκα και συρτό και μαλεβιζιώτη... Με κατάλαβες;
- M.M. Είναι, είναι ο οργανοπαίκτης πρέπει να είναι καλά σοβαρός και να τον υπολογίζουν καλά, αλλιώς μπορεί να του σπάσουν και τη λύρα στη κεφαλή.
- M.E. Δεν του χρειάζονται... Και τίνος και δεν του την έχουν σπάσει;
- M.M. Και αμ' ίντα;
- M.E. Κοίταξε αυτή η δουλειά πολύ πιστεύουνε ότι όταν καθόμαστε εκεί πάνω γλεντούμε, διασκεδάζουμε. Και η οικογένεια μας. Ε! εσύ όλη νύχτα γλένταγες εκεί πάνω. Δεν είναι γλέντι.
- M.M. Γλέντι είναι!
- M.E. Είναι καλύτερα να κρατάς μια σκαλίδα μόνος σου όλη μέρα από τσι δώδεκα... Από τσι έξι το πρωί μέχρι τσι δώδεκα το βράδυ να σκάφτεις και θα πας πιο ξεκούραστος στο σπίτι σου, παρά να κρατάς τη λύρα και να παίζεις.
- M.M. Κοίταξε Μανωλιό, την ώρα που κάθεται πάνω οψάργας, όσο ιδρο έβγαλα δεν το έχω βγάλει έξι μήνες. Ύστερα μου γλίστραγε η λύρα επαέ από τον ιδρο δεν μπορώ να την βαστώ ύστερα, τα χέρια, ίντα θα γενώ τώρα επαέ.
- Ερ. Θυμάστε γλέντια που γινόντουσαν στο καφενείο του πατέρα σας;

- M.M. Στου πατέρα μου, στου πατέρα μου, αυτός δεν θυμάται.
- M.E. Εγώ ήμωνα τεσσάρων χρονών τότε.
- M.M. Δεν εκάμαμε πολλά γλέντια... Του πατέρα μου το καφενείο δεν εκάμαμε γλέντια. Του πατέρα μου το καφενείο είχε τσι περισσότερους μερακλήδες. Παρέα, μερακλήδες όντα λέω, τραγουδιστάδες, αλλά χωρίς να κάνουνε γλέντια, να χορέψουνε. Είχενε το καφενείο, είχενε μπαλκόνι και βγαίνω εις το μπαλκόνι να αρχίζει να παίζει ο Χατζηδάκης τη λύρα, να τραγουδούνε τραγουδιστάδες άριστοι.
- Ερ. Τραγουδούσαν όλοι μαζί;
- M.M. Ναι, έλεγε ένας την μαντινάδα και μετά οι άλλοι, αλλά παρέα έτσι, τα οργανάκια τότε...
- M.E. Έτσι, όπως εχθές, εδώ είναι το μοναδικό χωριό στην Κρήτη.
- Ερ. Το μοναδικό χωριό στην Κρήτη που...;
- M.E. Που έχει... Μια στιγμή να το πω εγώ αλλιώς. Χορωδιακό τραγούδι. Αν τους δίδασκες δέκα χρόνια δεν τους έβγαζες έτσι. Αλλά το 'χει ο τόπος. Το κοπέλι από μικρό κανείς δεν του 'χει πει πώς να τραγουδήξει. Όμως σιμώνει στην παρέα και μαθαίνει πώς τραγουδούν οι άλλοι. Αυτή είναι παράδοση του χωριού. Τραγουδούν διακόσια άτομα, διακόσια άτομα κάναμε καντάδες.
- M.M. Δεν θυμάσαι...
- M.E. Δεν θυμάμαι γιατί ήμωνα μικρός... Και να λέει ο ένας και να μην μιλάνε για να ακούσουν την μαντινάδα και μετά να φύγουνε παρέα και να ταρασσουν οι τοίχοι από τις φωνές, τόση να δύναμη. Όλοι φωνή, τόση (καθόλου) παραφωνία. Όποιος δεν ήξερε να τραγουδεί, ποιος νόμιζε πως δεν ξέρει, δεν φώναζε.
- M.M. Θυμάσαι τι γινότανε! Άνοιγεν ένας το στόμα του και ήτανε σαν δυο μαζί.
- M.E. Ναι, ναι.
- M.M. Σταμάταγε ο ένας..
- M.E. Προσπαθούσε να σταματήσει ο άλλος αμέσως, για να μην γίνει παραφωνία. Μόνο εδώ το 'χουμε, πουθενά αλλού. Αυτό είναι δηλαδή τιμή του χωριού, πουθενά αλλού στην Κρήτη δεν το έχω δει εγώ.
- M.M. Όχι, όχι, πουθενά και εγώ. Όπου έχω γυρίσει, όπου έχω πάει δηλαδή...

- M.E. Αυτό το προτέρημα έχει το χωριό.
- Ερ. Παρατηρήσαμε κάτι στο τρόπο που τραγουδάτε την μαντινάδα στο συρτό.
Λέτε ας πούμε:
«Μόνο εκείνος π' αγαπά, αυτός το ξέρει μόνο
αυτός το ξέρει μόνο
αυτός το ξέρει μόνο».
«Αυτός το ξέρει μόνο»
ή τρεις ή τέσσερις φορές.
- M.E. Ναι, ναι.
- M.M. Να δεις τι γίνεται...
- M.E. Μια στιγμή να το πω εγώ.
- M.M. Ένα λεπτό. Λάθος...
- Ερ. Πράμα που δεν το κάνουνε αυτό αλλού.
- M.M. Λάθη γίνονται... λάθη γίνονται...
- M.E. Όχι δεν είναι λάθος, δεν είναι λάθος.
- Ερ. Μα όχι είναι, σε όλες τις μαντινάδες που είπαμε η παρέα, το ίδιο πράμα.
Είναι ένας τρόπος διαφορετικός που τραγουδάνε τη μαντινάδα.
Λέει η Ειρήνη που το επαναλαμβάνουν τρεις φορές.
- M.E. Όχι λέει άλλο η κοπελιά.
- Ερ. Ας μας το εξηγήσουν.
- M.M. Η επαναφορά είναι επιβεβλημένη, αλλά όχι σε όλους τους σκοπούς. Είναι σκοπός που πρέπει να επαναλάβεις, γιατί λέω εγώ τη μαντινάδα, μετά αποπαίρνετε εσείς, όλοι...
- M.E. Επαναλαμβάνουνε.
- M.M. Είναι σκοποί που πρέπει να επαναλαμβάνεις ακόμη άλλη μία φορά. Άμα γίνει και τρίτη φορά από δω και πέρα χάνεις.
- Ερ. Γιατί πρέπει να γίνει η επανάληψη κύριε Μιχάλη;
- M.M. Η επανάληψη για να κλείσει η μελωδία του σκοπού, η μελωδία του σκοπού το ζητάει αυτό.
- M.E. Και η ολοκλήρωση της μαντινάδας.
- M.M. Και η ολοκλήρωση της μαντινάδας.
- M.E. Η ολοκλήρωση της μαντινάδας δεν γίνεται αλλιώς.

- M.M. Λοιπόν αυτό το πράμα που λες, αλλά όχι σε όλους τους σκοπούς. Είναι σκοποί που ξανα-επαναλαμβάνεις και το κάνουνε χάλια.
- M.E. Η Ειρήνη θέλει να πει κάτι άλλο, από ό,τι κατάλαβα εγώ, μπορεί να κατάλαβα λάθος. Η Ειρήνη λέει ότι σε μια μαντινάδα λένε δυο φορές αυτό, το επαναλαμβάνουνε το ίδιο πράμα.
- M.M. Το ίδιο λέω και εγώ.
- M.E. Που της αρέσει μεν, αλλά γιάντα; Έτσι κατάλαβα εγώ.
- Ερ. Εγώ θέλω να πω ότι σε άλλα μέρη λένε για παράδειγμα:
«Μόνο εκεί-,
Μόνο εκείνος π' αγαπά».
- M.E. Και τελειώνει.
- Ερ. «Μόνος εκείνος π' αγαπά, αυτός το ξέρει μόνο, αυτός το ξέρει μόνο».
- M.E. Αλλού;
- Ερ. Και τελειώνει, στο Ρέθυμνο. Εδώ λοιπόν λένε:
«Μόνο εκείνος που αγαπά αυτός το ξέρει μόνο
αυτός το ξέρει μόνο»,
πιάνουνε η παρέα τώρα, δεν τραγουδάει ένας. Τραγουδάει ο ένας, λέει την πρώτη φορά και μετά πιάνει η παρέα και λέει:
«Αυτός το ξέρει μόνο
αυτός το ξέρει μόνο
αυτός το ξέρει μόνο
αυτός το ξέρει μόνο
αυτός το ξέρει μόνο».
- M.E. Λοιπόν λέμε τη μαντινάδα...
- M.M. Λάδη γίνονται πάντα.
- M.E. «Μόνο εκείνος που αγαπά μπορεί να το πιστέψει», ένα παράδειγμα, η παρέα λοιπόν που θα μπει σωστά και να το πει πολλές φορές δεν είναι όμορφο, η παρέα να μπει σωστά θα πει:
(Τραγουδάει)
«Άντες αμάν, αμάν
«Μόνο εκείνος που αγαπά, μπορεί να το πιστέψει».
- Ερ. «Μπορεί να το πιστέψει», ναι.

- M.E. Δεύτερη φορά.
«Αμάν, μπορεί να το πιστέψει».
- M.M. Και κλειει, και κλειει.
- M.E. Το κανονικό μας τραγούδι είναι αυτό. Εχθές δεν επήγαμε καλά τουλάχιστον για μένα ακουστικά δεν επήγαμε, είπα όμως του Νίκου κάτι αν δε τους βάλει ούλους εδώ κοντά τσι τραγουδιστές δεν θα πάμε καθόλου καλά. Η επανάληψη γίνεται δύο φορές για να ακουστεί η μαντινάδα και να γυρίσει και στο χρόνο που θα γυρίσει η λύρα μετά, να καλύψει το χρόνο που χρειάζεται γιατί αλλιώς πως θα κάμει η λύρα;
- M.M. Μετά τη δεύτερη φορά που τραγουδούν οι τραγουδιστές έχει η λύρα ακόμη...
- M.E. Το λέμε εμείς συνήθως...
- M.M. Έχει η λύρα ακόμη να παίζει το ίδιο γύρισμα, μια φορά και να γυρίσει...
- M.E. Και να πάει αλλού.
- M.M. Στην άλλη στροφή.
- M.E. Βοηθάει ο ένας τον άλλον.
- M.M. Έτσι είναι, δεν μπορεί.
- M.E. Αυτό γίνεται εδώ, για αυτό πετυχαίνεται και καλό τραγούδι.
- M.M. Αυτό δεν γίνεται όλο βέβαια.
- M.E. Εντάξει εχθές...
- Ερ. Δηλαδή όταν γίνει παραπάνω από δύο φορές είναι λάθος;
- M.E. Στην ουσία δεν είναι λάθος. Κοίταξε. Για τον λυράρη είναι λάθος, γιατί έχει φτάσει εκεί που θα πρέπει να γυρίσει το επόμενο γύρισμα και θα πρέπει λοιπόν να ξανά συνεχίσει κι αυτός να παίζει και μετά να πάει στο άλλο, χωρίς να είναι πρόβλημα αυτό, δεν το θεωρώ πρόβλημα.
- Ερ. Δεν είναι λάθος.
- M.E. Δεν το θεωρώ πρόβλημα, δεν το θεωρώ πρόβλημα, αλλά η ουσία είναι ότι συνήθως...
- Ερ. Βγαίνει από τη σειρά του ο λυράρης.
- M.E. Τσι δυο φορές έχουμε τελειώσει αυτοί είναι η σειρά του λυράρη να κάμει το ένα γύρισμα ακόμη και να πάει στο επόμενο γύρισμα.
- M.M. Φεύγουνε από τα όρια του χρόνου.

- Ερ. Μάλιστα.
- Μ.Μ. Έτσι η μουσική, ο χρόνος...
- Μ.Ε. Συνήθως έπαιε πέρα το λέμε δυο φορές...
- Μ.Μ. Είναι το βασικότερο πράμα, ο χρόνος, όταν ξεφύγεις και πεις και ξανά πεις, και ξανά πεις, χάνει την ουσία. Είπεν την ο... αυτός που λέει τη μαντινάδα, την είπενε, επαναλαμβάνουν οι άλλοι....
- Μ.Ε. Δυο φορές.
- Μ.Μ. Σκοποί που πρέπει να πούμε δυο φορές, σκοποί που πρέπει να πούνε μόνο μια. Είπανε την, τρεις φορές...
- Μ.Ε. Φεύγει από το χρόνο... φεύγει από το χρόνο και κάνουν το λυράρη να φεύγει...
- Μ.Μ. Τα όρια του, τα όρια του.
- Μ.Ε. Τα πλαίσια να το πούμε καλύτερα. Σε πλαίσια παίζεται η μουσική είτε την ξέρεις τη μουσική εμένα την ξέρω με το αυτί, έχει πλαίσια. Το ίδιο κάνει. Και δεν δέχομαι και μια λέξη να την πω. Δεν δέχομαι έντεχνο και άτεχνο, εγώ, εγώ δεν το δέχομαι. Δεν μπορείς να μου πεις εμένα ότι ο Ροδινός που δεν έπαιζε με νότες έπαιζε άτεχνα και ο Χατζηδάκης έπαιζε έντεχνα; Δεν το δέχομαι. Για μένα είναι τεχνικά όλα, αλλά εν πάσει περιπτώσει ας τα περιγράψουν αυτοί όπως τα θένε. Για μένα όμως είναι... δεν ξέρω τι θα πει έντεχνο πρωτ' απ' όλα. Γιατί δεν το κατάλαβα ίντα θα πει.
- Μ.Μ. Θα σου πω κάτι. Έπαιε μπαίνουμε στα άδυτα της μουσικής.
- Μ.Ε. Γι' αυτό το σταματώ και δεν πάω πιο κάτω.
- Μ.Μ. Θα σου πω ένα πράμα. Αυτός ο οποίος θα μιλήσει συγκεκριμένα, συγκεκριμένα για αυτό το πράμα, είναι πολύ δύσκολο.
- Μ.Ε. Δεν ξέρω Μιχάλη μπορεί να υπάρχει κάποιος όρος.
- Μ.Μ. Εγώ θα σου πω κάτι, εγώ θα σου πω κάτι. Η μουσική είναι κάτι που δεν μπορείς να το οριοθετήσεις. Δεν μπορείς να πεις ότι ξέρεις, ένα πράμα, η Κρητική μουσική για αυτή κουβεντιάζουμε, γιατί εκείά που είναι νότες άλλος σου λέει δος μου εμένα το χαρτί και εγώ θα σου παίξω την κιθάρα τέλεια.
- Μ.Ε. Όχι. εγώ έκαμα άλλη ερώτηση. Και την κάνω στην Ειρήνη και θέλω να μου απαντήσει κιόλας.

- M.M. Εγώ άλλο λέω.
- M.E. Τι θα πει έντεγγο τραγούδι;
- Ερ. Αυτοί οι χαρακτηρισμοί τώρα που τους έβγαλαν κάποιιοι και τους υιοθετούνε κάποιιοι. Υπάρχει άτεγγο;
- M.E. Συγγνώμη. Δεν το καταλαβαίνω.
- Ερ. Έτσι.
- Ερ. Είναι ένας όρος που έχει και άλλη σημασία βέβαια.
- M.E. Αυτό θέλω να μάθω, την σημασία θέλω να μάθω, μπορεί να μην έχω δίκιο.
- Ερ. Έχει να κάνει με την επώνυμη δημιουργία, έχει να κάνει με το περιβάλλον όπου δημιουργείται αυτή η μουσική...
- M.E. Μα επώνυμη δημιουργία είναι. Όταν λέμε ο Πρώτος συρτός.
- Ερ. Έχει να κάνει με τον περιβάλλον που δημιουργείται.
- Ερ. Τίποτα, τίποτα. Κάποιοι χρησιμοποιούν κάποιους όρους, τέτοιες έννοιες...
- M.E. Σκαλάκια.
- Ερ. Τίποτα.
- M.E. Σκαλάκια.
- Ερ. Υπάρχει έντεγνη και άτεγνη μουσική;
- M.E. Δεν υπάρχει άτεγνη μουσική.
- Ερ. Ίσως λάθος όρος που χρησιμοποιούνε.
- M.E. Δεν ξέρω...
- (Διακοπή)
- Ερ. Πάμε λίγο στους σκοπούς. Εχθές παρατήρησα εκεί στου Νίκου τα χαρτιά αρκετούς σκοπούς που δεν είχανε επώνυμο όνομα, δηλαδή είδα και κάποιους σκοπούς που είχανε όνομα τοπικό.
- M.E. Ποιοι τσι παίζανε;
- Ερ. Και εσείς παίζατε κάποιους νομίζω που δεν είχανε όνομα.
- M.E. Ναι, ναι. Είχανε.
- Ερ. Μπορείτε να μας πείτε λίγο....
- M.E. Είχανε.
- Ερ. Ποιοι είναι οι σκοποί που δεν έχουνε όνομα Ροδινός, όπως λέμε σκοποί του Ροδινού, ή σκοπός του Σκορδαλού.

- M.E. Είχανε, κοίταξε Σπύρο. Η μουσική είναι δημιουργία κάποιου, έτσι; Αν είναι γνωστός λέμε είναι ο Σπύρος, είναι ο Μιχάλης ο Μαργαρίτης, είναι ο τάδε. Αν δεν τον ξέρουμε είναι από πολύ παλιά παίρνουμε αυτόν που τον ακούσαμε. Όνομα; Όλοι έχουν όνομα. Δεν παίζαμε, δεν παίζαμε ο Μιχάλης και εγώ παίζαμε δυο κομμάτια του Χατζηδάκη τα οποία δεν είναι του Χατζηδάκη.
- M.M. Όχι, όχι.
- Ερ. Είναι ένας Σπηλιώτικος... όχι...
- M.E. Σπηλιανός, ναι, ναι.
- Ερ. Μπράβο.
- M.E. Είναι ένας σκοπός... του Σκορδαλού είπα όμως. Του Σκορδαλού, Σπηλιανός.
- M.M. Το γράφει αυτός Σπηλιανός.
- M.E. Ο ίδιος τον είχε ονομάσει Σπηλιανό.
- Ερ. Μάλιστα.
- M.E. Αυτός είναι επώνυμος σκοπός. Εντάξει; Όταν όμως είπα ότι θα παίζουμε του Χατζηδάκη ένα κομμάτι αυτά που έπαιξε ο Βαγγέλης και τα μάθαμε εμείς, δεν τα ακούσαμε από κανένα άλλον. Ούτε τα ξέρουνε και οι υπόλοιποι. Σε όλη την Κρήτη να πάτε δεν τα παίζουνε. Δεν είναι όμως δικά του.
- M.M. Όχι, όχι.
- M.E. Είναι διασκευές του από την μεγάλη του τέχνη.
- M.M. Είναι από παλιές μουσικές.
- M.E. Δηλαδή πήρε από παλιά μουσική, την άκουσε ο άνθρωπος, είχε μεγάλη τέχνη ο άνθρωπος, την άλλαξε...
- M.M. Κάτι από τον Λαγό, κάτι από τον Καρεκλά.
- Ερ. Πόσοι είναι αυτοί οι σκοποί του Χατζηδάκη που λέτε;
- M.E. Καμιά δεκαριά. Εμείς πέντε – έξι παίζαμε εχθές.
- Ερ. Και πώς του ξεχωρίζετε αυτούς;
- M.E. Εμείς;
- Ερ. Ναι.
- M.E. Με τα αυτί. Με την μαντινάδα.
- Ερ. Έχουν άλλο όνομα;

- M.E. Με την μαντινάδα. Όχι του σκοπού, όχι.
- Ερ. Δηλαδή λέτε του Χατζηδάκη το σκοπό...
- M.E. Του Χατζηδάκη το σκοπό θα παίζουμε εκείνο, του Χατζηδάκη το σκοπό θα παίζουμε το άλλο. Δεν τότε παίζει και κανείς παρά μόνο εμείς ακόμη, δηλαδή ο Μιχάλης τση παίζει, από κει έμαθα και εγώ.
- Ερ. Μελαμπιανός σκοπός υπάρχει που να τον λέτε έτσι;
- M.M. Μελαμπιανός σκοπός τους λέμε εμείς αυτούς.
- M.E. Ναι, ναι. Εμείς τους λέμε όλους αυτούς Μελαμπιανούς. Υπάρχει Μελαμπιανός ο οποίος δεν τότε ξέρουνε ελάχιστοι. Μελαμπιανός, είναι του Σκορδαλού και λέμε Μελαμπιανός συρτός, αλλά δεν έχει καμία σχέση με τσι Μέλαμπες.
- M.M. Ακριβώς.
- M.E. Ούτε τότε παίζουμε, ούτε τότε τραγουδούμε... Τότε παίζουμε και τον τραγουδούμε δεν έχουμε πρόβλημα, αλλά δεν είναι Μελαμπιανός. Αυτός τον έχει ονομάσει Μελαμπιανό προς τιμή των Μελάμπων, επειδή τον εκαλούσανε.
- M.M. Ναι.
- M.E. Μελαμπιανούς σκοπούς όταν λέμε εμείς είναι αυτοί οι σκοποί οι οποίοι δεν παίζονται πουθενά, αυτούς που παίζαμε εχθές και είναι και μερικοί ακόμα, παρά μόνο εδώ.
- M.M. Και να συμπληρώσω.
- M.E. Ναι, και μόνο εδώ.
- M.M. Να συμπληρώσω, αυτοί οι σκοποί παίζονταν προτού ο Σκορδαλός να βγάλει δίσκο.
- M.E. Οι ίδιοι σκοποί παίζονταν πριν βγάλει δίσκο.
- M.M. Πριν, πριν.
- M.E. Είναι δηλαδή πραγματική κληρονομιά.
- M.M. Αυτή τη στιγμή, δεν είναι μόνο αυτή τη στιγμή... Ξέρεις ένα πράμα, edιασκευαστήκανε μετά από τον Μουντάκη και το Σκορδαλό. Πριν να φανεί ο Μουντάκης κι ο Σκορδαλός, υπήρχαν οι σκοποί εδώ.
- M.E. Όχι, όχι....

- M.M. Είναι πατρογονικοί δεν ξέρω τώρα πώς, άλλος έκαμε την διασκευή, ο Χατζηδάκης έκαμε την διασκευή...
- M.E. Διασκευή, δεν είναι δικά του. Ένα κομμάτι έπαιξα και δεν... Εγώ εχθές έπαιξα ένα κομμάτι εδώ του Χατζηδάκη το οποίο είναι δικό του. Αλλά είναι το μοναδικό. Τα υπόλοιπα τα έχει διασκευάσει με τέτοιο τρόπο και τόσο να έντεχνα, εδά μπαίνει το έντεχνο σε έμενα, τόσο να τεχνικά που δεν μπορεί να τα ξεχωρίσεις ποιος τα 'παιζε και ποιος δεν τα 'παιζε.
- M.M. Ναι, βέβαια.
- M.E. Σα να είναι δικά του, γι' αυτό λοιπόν τα λέμε Μελαμπιανά, Μελαμπιανές καντάδες, γιατί τα παίζουμε την νύχτα στσι δρόμους. Είναι φοβερά ακουστικά, φοβερά τραγουδιστικά, φοβερά μουσικά κομμάτια, και τα παίζουμε στους δρόμους και τραγουδούμε, αλλά δεν είναι ανώνυμα. Εγώ δεν ξέρω απλώς ποιος τα έχει γράψει, αν τα ψάξω λίγο θα σου πω μερικά ποιος τα έχει γράψει ποιος τα 'χει... πρωτόγραψε.
- Ερ. Έχουμε στην Ανατολική Κρήτη, Σητεία και αυτά, επικρατούν πολύ οι σκοποί με όνομα τοπικό που δεν ξέρεις κανείς ποιος το έχει γράψει.
- M.M. Και αυτοί παιδί μου Σπύρο, έχουνε.
- Ερ. Και εκεί δηλαδή υπήρχε κάποιος ο οποίος...
- M.M. Τον Καλογερίδη. Καλογερίδης ήτανε καθηγητής μουσικής και ο Καλογερίδης απάνω σε αυτά που άφησε αυτός τον σκελετό που άφησε πατήσανε όλοι.
- M.E. Και σε αυτά που άκουγε αυτός έκαμε τον σκελετό.
- M.M. Ακριβώς σε αυτά που είχε ακούσει και αυτός, αλλά ακούσεις φερ' ειπείν άμα σου πω 'γω τώρα ότι προτού του Χατζηδάκη να φέρω ένα παράδειγμα είχαμε επαέ ανθρώπους οι οποίοι έπαιζε ένας μόνο το συρτό.
- M.E. Ένας μόνο έπαιζε.
- M.M. Είχε πάει στα Χανιά γιατί ο συρτός... Ο Συρτός, ο Χανιώτικος λέγεται κανονικά είναι απ' τα Χανιά. Άλλο πώς τον εδιασκεύασε το Ρέθυμνο και του έδωσε άλλη πνοή, άλλη τέχνη, γιατί οι Χανιώτες αλλιώς τον έβγαλαν το συρτό.
- M.E. Ναι.
- M.M. Αλλά τον επαίξανε οι Ρεθυμνιώτες.

- M.E. Σωστά.
- M.M. Σωστά. Ναι.
(Γελάνε)
- Ερ. Τι εννοείτε τον παίζανε σωστά;
- M.E. Τον εκτελέσανε σωστά.
- M.M. Τον εκτελέσανε σωστά.
- Ερ. Δηλαδή;
- M.E. Σε ρυθμό και σε ήχο.
- M.M. Σε ήχο, σε μουσική...
- M.E. Και σε ρυθμό.
- Ερ. Τι κάνανε στα Χανιά όπου θεωρείτε ότι είναι έτσι... είναι και δεν είναι ο συρτός;
- M.E. Δεν θεωρούμε ότι δεν είναι εντάξει.
- M.M. Εντάξει.
- M.E. Είναι δημιουργία τους.
- Ερ. Αλλά τι λέτε οι Ρεθυμνιώτες το φτιάξανε αυτό.
- M.E. Να το πούμε αλλιώς.
- M.M. Ένα σκελετό παίζουνε οι Χανιώτες.
- M.E. Τον εξευγενίσανε εδώ, στο Ρέθυμνο τον εξευγενίσανε. Του δώσανε ένα ρυθμό, δεν είχε. Δεν είχε ρυθμό.
- M.M. Εντάξει Σκορδαλός, Ροδινός... Του δώσανε άλλη μουσικότητα, προσθέσανε κάμανε, παίζανε, δηλαδή επιάσανε κάτι για να σου δώσω να καταλάβεις και το τελειοποιήσανε. Αυτό το σπίτι ήτανε τιμμένο, ήταν πως ασβέστης μετά τον πήραν άλλοι και του βάλανε πλακάκια και του βάλανε είναι και το επεκτείνανε, σου λέει εκεί πρέπει να γίνουν τουαλέτες. Ακριβώς έτσι, και το παραδέχονται οι Χανιώτες.
- M.E. Δεν είχανε ρυθμό. Και δεν έχουνε ρυθμό. Και στον χορόν τωνε δεν έχουν ρυθμό σωστό.
- M.M. Και τώρα.
- M.E. Ούτε τώρα. Υπάρχουν βέβαια πράγματα από τα Χανιά τα οποία είναι πράγματα τα περισσότερα ξεκινούν από κει. Τα περισσότερα ξεκινούν από κει. Τα συρτά.

M.M. Τα πεντοζάλια... Σητεία, Σητεία.

Ερ. Ανατολική Κρήτη.

M.E. Ανατολή.

M.M. Ανατολή και εμείς...

M.E. Αλλά κι εδώ οι Ρεθυμνιώτες λυράρηδες δεν ήταν μόνο ο Ροδινός λέμε τον Ροδινό γιατί είναι ο καλύτερος, αλλά είναι ο πρώτος ας πούμε. Είναι και άλλοι, ήτανε ο Καρεκλάς, ήτανε πάρα πολλοί.

M.M. Ο Λαγός, ήτανε πάρα πολύ.

M.E. Πήραν τα κομμάτια...

CD 2

M.E. Ναι, ξαναπάμε στα Χανιά. Τα πιο πολλά συρτά ξεκινούν απ' τα Χανιά. Έχουν και οι Ρεθυμνιώτες μετά, μετέπειτα έχουν φτιάξει δικά τους.

M.M. Τα πρώτα συρτά από τα Χανιά.

M.E. Αλλά τα πρώτα συρτά, δηλαδή όταν λέμε συρτό ξεκινά από τα Χανιά.

M.M. Χανιώτικο τότε λέγανε.

M.E. Είτε Κουτσουρέλη τότε λέγανε, είτε Κουφιανιό τότε λέγανε, είτε Πλακιανό τότε λέγανε, αυτοί τα ξεκινήσανε.

M.M. Βέβαια, βέβαια. Βέβαια. Έτσι ακριβώς.

M.E. Αυτό είναι γεγονός αναμφισβήτητο. Οι Ρεθυμνιώτες τα εξευγενίσανε. Του δώσανε αέρα του χορού. Δεν του είχαν δώσει οι Χανιώτες.

M.M. Και μουσικό...

M.E. Και τότε δώσανε και μουσικότητα. Τη γλύκα, τα γλυκάναν, παρόλο που το βιολί, εσείς θα το ξέρετε καλύτερα είναι πολύ πιο γλυκό όργανο από τη λύρα και από ούλα, γιατί η λύρα παίζεται με τα νύχια και έχει ένα διάστημα χρονικό από το να φύγει το νύχι από τη χορδή και να ξαναπάει όσο το να πάει η ψίχα στο βιολί απάνω που πάει πολύ γρήγορα και πολύ πιο μελωδικά. Πολύ πιο απαλός ήχος. Όμως οι Ρεθυμνιώτες του δώσανε τη γλυκύτητα, την νοστιμιά και τον αέρα του χορού. Όμως είναι γέννημα - θρέμμα Χανίων.

M.M. Χανίων.

- Ερ. Εσείς όταν ακούτε, η ερώτηση βέβαια απευθύνεται και στους δύο, όταν ακούτε κάποιον λυράρη από το παίξιμο του και μόνο γνωρίζετε ποιος είναι;
- Μ.Ε. Εγώ ναι. Τσι πολλούς. Εγώ τσι πολλούς.
- Ερ. Εσείς κ. Μιχάλης;
- Μ.Μ. Εγώ...
- Μ.Ε. Από παίζουν σήμερα εννού και από παίζανε παλιά. Τση παλιούς πιο καλύτερα. Ο Μιχάλης γνωρίζει τους παλιούς τουλάχιστον.
- Μ.Μ. Παίζει στο ραδιοφωνικό σταθμό, δεν κατέω ποιος είναι ή και τα αυτιά μου, ση τα αυτιά μου μόνον και τα μάτια να παίζει εδώ ένας να κάθομαι εγώ έξω, μόνο ν' ακούω, επί τόπου θα σου πω τση τάδε σειρά άνθρωπος ότι είναι.
- Μ.Ε. Ο τάδε.
- Μ.Μ. Ο τάδε. Βέβαια.
- Ερ. Θα πείτε ότι είναι και της τάδε ηλικίας; Θα ξεχωρίσετε δηλαδή...
- Μ.Ε. Τη σειρά ας πούμε εννοεί ότι είναι εκείνος, είναι η σειρά τάδε.
- Μ.Μ. Και την ηλικία μπορώ να ξεχωρίσω και καλά επί το πλείστον...
- Ερ. Τι εννοείτε της τάδε σειράς;
- Μ.Μ. Και την ηλικία θα ξεχωρίσω. Από αυτά που θα παίζει θα μπω ότι κατέει, αυτός είναι αυτής της εποχής, αν το παίζει σωστά ή αν το παίζει λάθος κατά την κρίση μου εμένα, εγώ αμέσως... όντα εγώ το έχω πει πολλές φορές. Έπρεπε να όταν εκείά που κάνουνε τσι διαγωνισμούς για τους μουσικούς έπρεπε αυτοί που πάνε να τον έχουν κλειστά τα μάδια, κλειστά τα μάδια. Η μουσική θέλει αυτί. Από το αυτί έχεις κλειστά τα μάδια θα πέσεις και θα πεις εκεί έκαμε το λάθος, χωρίς να ξέρεις ποιος είναι, εκεί έκαμε το σωστό, γιατί επηρεάζεσαι...
- Μ.Ε. Απ' την εμφάνιση βεβαίως.
- Μ.Μ. Απ' την εμφάνιση ξέρω εγώ μπορεί να σου φαίνεται εσένα ότι στέκει καλά, ότι είναι λεβέντης και ξέρω 'γω. Αλλά δεν είναι αυτό το πράμα στη μουσική. Η μουσική... ο άλλος μπορεί να είναι τίποτα αλλά αποδίδει, δεν μπορεί να τόνε... Δηλαδή είναι τελείως διαφορετικό.
- Μ.Ε. Στην Κρητική μουσική δεν υπάρχει...
- Μ.Μ. Η Κρητική μουσική είναι πολύ δύσκολη, δύσκολα πράματα.

- M.E. Δεν υπάρχει ο τρόπος διδασχής, ο τρόπος που μαθαίνεις τη λύρα...
- M.M. Αυτό είναι το πρόβλημα. Το μεγάλο πρόβλημα.
- M.E. Τη λύρα μπορεί να τη μάθει ο καθένας. Είπαμε ακριβώς ότι επειδή δεν υπάρχουνε νότες στα μουσικά κομμάτια. Τώρα μπορεί να τα θάνουνε δεν το ξέρω, δεν παρακολουδώ πάρα πολύ, αλλά δεν υπήρχε. Λοιπόν. Ο καθένας έχει το δικό του στιλ. Το άκουσμά του και το απέδιδε ανάλογα όπως το άκουγε αυτός. Αλλιώς ακούω εγώ αλλιώς ακούει ο Μιχάλης.
- M.M. Βέβαια.
- M.E. Άλλα δακτύλια έχει ο Μιχάλης, άλλα δακτύλια έχω εγώ. Αν τώρα δε τη νύχτα, απόψε, θγει μια καντάδα βόλτα, οι ανθρώποι είναι στα σπίτια τους κλεισμένοι και παίζω εγώ θα πουν «ο Μανώλης παίζει», μόλις πιάσει ο Μιχάλης, θα πουν «ο Μιχάλης παίζει».
- M.M. Έχει το δικό του χρώμα.
- M.E. Το δικό του χρώμα, το δικό του τρόπο, το δικό του στιλ, όλοι οι λυράρηδες.
- M.M. Γιατί άλλη ακουστική έχει ο ένας, άλλη ακουστική έχει ο άλλος.
- Ερ. Πάντως αυτή η διαφορά που κάνει το στιλ είναι περισσότερο στο δοξάρι, στα δακτύλια...
- M.E. Και στα δυο μαζί. Και στα δυο μαζί. Και στο αυτί.
- Ερ. Το χρώμα που θγαίνει, αυτό...
- M.E. Βεβαίως.
- Ερ. Το καταλαβαίνουν οι συντοπίτες εδώ με κλειστά τα παράθυρα;
- M.E. Αμέσως, αμέσως.
- M.M. Κυβερνάται το μυαλό...
- M.E. Ο Αντώνης παίζει, ο Μανώλης παίζει, ο Μιχάλης παίζει επί τόπου, γιατί ο καθένας έχει ένα δικό του στιλ. Το ίδιο είναι και με τους άλλους, δηλαδή εγώ τώρα άμα που πεις, παίζει ένα ραδιόφωνο και μου πεις ποιος παίζει; θα σου πω ο τάδε. Γιατί; Από το χρώμα που παίζει, πριν να μιλήσει, άμα μιλήσει θα σου πω ο Σωπασής παίζει, ο Καλομοίρης παίζει.
- M.M. Έτσι είναι.
- M.E. Με το στιλ που παίζει. Επειδή δεν υπάρχει κάτι συγκεκριμένο, γραμμμένο που να το παίζουν όλοι το ίδιο. Δεν υπάρχει κάτι, ο καθείς το παίζει πώς το άκουσε, πώς το αντιλήφθηκε, πώς το κράτησε μέσα.

- M.M. Η Κρητική μουσική αυτό το δηλώνω που το λέω, είναι αποτυπώματα, όπως είναι αυτά που δεν μοιάζουν με κανενός, ούτε του γονακιού μου, ούτε του παραγονακιού μου, ούτε του κοπελιού μου δεν μοιάζουν με τα δικά μου. Άλλη λύρα παίζω εγώ άλλη θα παίξει το εγγονάκι μου, άλλη θα παίξει ο άλλος.
- M.E. Ναι, ναι, σίγουρα, τελείως διαφορετική.
- M.M. Εκεί είναι το πρόβλημα. Είναι δακτυλικά αποτυπώματα το όργανο. Και όσο και αν προσπαθείς και του δείχνεις του κοπελιού σου, είναι κοπέλι σου και θες να το προχωρήσεις δεν το προχωρείς.
- M.E. Να στο πω πιο απλά; Εμείς παίζουμε μαζί. Εγώ λαούτο, ο Μιχάλης λύρα.
- M.M. Αδέρφια είμαστε!
- M.E. Ότι παίζει στη λύρα το παίζω εγώ στο λαούτο, όταν πιάσω όμως τη λύρα δεν το παίζω. Όταν πιάσω τη λύρα δεν παίζω ό,τι παίζει ο Μιχάλης, όταν πιάσω το λαούτο παίζω ό,τι παίζει. Και το τελευταίο πάτημα θα του παίζω. Άφησα το λαούτο και έπιασα τη λύρα θα παίζω τα ίδια;
- M.M. Έτσι ακριβώς είναι.
- M.E. Άλλη δουλειά τα δακτύλια εμένα, και άλλη του Μιχάλη. Ενώ στο λαούτο παίζει τα ίδια. Ο τρόπος που παίζω τα δακτύλια μου στη λύρα απάνω, ή όπως τα σέρνω ας πούμε έτσι ή το δοξάρι είναι διαφορετικό και το γνωρίζουν και οι από κάτω. Όταν παίζουμε μαζί παίζει αυτός λύρα και εγώ λαούτο ότι ακούς από το Μιχάλη ακούς και από μένα. Το ίδιο πράγμα ούτε δέκατο πάνω κάτω.
- M.M. Έτσι είναι. Έτσι είναι. Ακριβώς έτσι.
- M.E. Μόλις πιάσω τη λύρα αλλάζει.
- Ερ. Όταν παίζετε σε διαφορετικά μέρη, καταρχήν σε ποιες περιοχές έχετε παίξει κ. Μιχάλη να αρχίσουμε από σας; Στην Κρήτη;
- M.M. Στην Κρήτη.
- Ερ. Εκτός από τις Μέλαμπες.
- Ερ. Έχετε παίξει αλλού εκτός από της Μέλαμπες;
- M.M. Σε πολλά μέρη. Έχω παίξει βέβαια όχι όμως να κάτσω σε κέντρο ή να κάμω... να είμαι λυράρης κέντρου, όχι. Απλώς σε παρέες.
- M.E. Σε γάμους, σε παρέες. Τέτοια.

- Ερ. Σε ποιες άλλες περιοχές έτσι εκτός από Μέλαμπες;
- Μ.Μ. Σε όλη την Κρήτη. Σε όλη την Κρήτη έχω παίζει.
- Ερ. Και στην Σητεία;
- Μ.Μ. Και στην Σητεία. Πήγα μια φορά στο Πισκοκέφαλο και πιάσαμε τα όργανα στου Βασίλη, το Μαράκη τον κακομοίρη, τέλος πάντων. Λοιπόν, και πάμε να μας εκάνει ένα τραπέζι ο Βασίλης και είμαστε τώρα τέσσερι νομάτοι εμείς. Ο Κωστής με τη γυναίκα του, ο Καράλης που μεγάλωσε στη Σητεία και εγώ με τον Μαράκη. Και πάμε να ξυπνήσουμε το Βασίλη, πάμε να ξυπνήσουμε το Βασίλη, πραγματικώς, καλοκαίρι, φέρνει ταρατσα τώρα, μια καρπούζα, ο άνθρωπος μας έκαμε μεγάλο τραπέζι. Όπως εκάθομεστανε λέει έχω μπάριμπα και λύρα μου λέει ο Βασίλης. Φέρνει τη λύρα και βαστά το λαούτο. Εμείς είμαστε και κεφισμένοι βεβαίως. Παίρνουμε τα όργανα, δεν επεράσανε ένα τέταρτο και γεμίσανε απ' όξω οι δρόμοι, το σπίτι οι δικοί του ανδρώποι βέβαια και από κάτω στους δρόμους και να μαζώνονται κόσμος στο Πισκοκέφαλο το σπίτι του Βασίλη. «Βρε εσύ Βασίλη δεν έχετε καμιά πλατεία να πάμε να στέσομε κανένα γλέντι; Ίντα θα κάνουμε εδά επαέ; Ίντα θα γένει»; Και φωνάζανε αυτοί από κάτω «παίξε κουμπάρε να σε κεράσομε θα έρθεις στο σπίτι μου, θα 'ρθεις και ξέρω εγώ». Μου φωνάζανε εμένα, ναι, αλλά εγώ να παίζω επίσημο γλέντι, όχι.
- Ερ. Εσείς κ. Μανώλη;
- Μ.Μ. Ο Μανώλης παντού έχει παίζει.
- Μ.Ε. Εγώ έχω παίζει σ' όλη την Κρήτη. Από τη Δρακώνα στα Σφακιά που είναι το τελευταίο χωριό, μέχρι τη Σητεία. Γάμους, βαφτίσεις.
- Ερ.; Διαφοροποιείτε κάτι στο παίξιμο σας, όταν αλλάζετε μέρος;
- Μ.Ε. Όχι, όχι.
- Ερ. Αυτό που λέτε τα τοπικά του Χατζηδάκη τα παίζετε αλλού;
- Μ.Ε. Ποτέ. Μόνο εδώ. Μόνο εδώ.
- Μ.Μ. Αυτά ναι. Είναι τοπικά.
- Μ.Ε. Ποτέ.
- Ερ. Γιατί δεν το έχετε δοκιμάσει και αλλού να το παίζετε όταν πάτε στο Ρέθυμνο;

- M.E. Το παίζουμε και σε ένα συρτό απάνω μπορεί να μη του βάλουμε ένα κομμάτι μέσα, την ώρα που χορεύουμε, αλλά δεν το διακρίνουν οι υπόλοιποι ποιο είναι και τι είναι. Αλλά το παίζουμε το βάνω μέσα την ώρα που παίζω, αλλά σε γάμους σε βαφτίσεις σε γλέντια, κέντρα, έχω παίξει σ' όλη την Κρήτη.
(Στην υγεία μας)
- M.M. Εγώ πάντως όχι. Έχω παίξει στα Χανιά. Τούτος έπαιζε σε κέντρα και πήγαινα καμιά φορά και λέει πάρτην τη λύρα και θα παίζω κάτι, κάνα σκοπό και να κατεβώ.
- M.E. Παρασκευή, Σάββατο, Κυριακή γλέντι στα Χανιά όσα χρόνια έκαμα. Και ό,τι τύχαινε να παίζω από γάμο και βαφτίσεις. Να σας πω και μια ιστορία να έχω και τον μάρτυρα επαέ. Το μεγαλύτερο μου μαρτύριο που πέρασα ποτέ στη λύρα. Φτιάχναμε ένα χωράφι στο Ακρωτήριο και έχω μαζέψει τις πέτρες να φυτέψουμε αβοκάντο και έχω μαζέψει τις πέτρες και φορτώνουμε μαζί με ένα άλλο παιδί στου...
- M.M. Καλά είκοσι τόνους δυναμίτες...
- M.E. Στου τρακτεριού τη φούχτα εβάζαμε τις πέτρες και παίρναμε το τρακτέρ και πηγαίναμε και τις αδειάζαμε και όπως πήγα, έρχεται λοιπόν ένας και μου λέει την Τετάρτη, άγνωστος για μένα. Μου λέει «το Σάββατο θα παντρεύω το γιο μου και θα έρθεις να παίζεις. Πόσο θέλεις», όχι δεν μου είπε πόσο θέλεις, λέω «να έρθω», «εγώ θα σου δώσω τόσα και ό,τι βγάλεις από έξω».
- M.M. Μοναχός του η προσφορά.
- M.E. Μοναχός του τώρα είχε έρθει στο κέντρο κάνα δυο φορές, λέω «εντάξει, θα έρθω». Βγάνουμε τις πέτρες Παρασκευή και φεύγει μια πέτρα και μου βγάζει αυτό το νύχι, όπως δουλεύαμε, ας είχα βγάλει και τα τέσσερα δεν είχα πρόβλημα, αλλά μου έβγαλε τούτο εδώ το νύχι.
- Ερ. Το τέταρτο στο αριστερό.
- M.E. Το τρίτο θα έτσι, όπως παίζουμε στη λύρα.
- Ερ. Το τρίτο στη λύρα.
- M.E. Το τρίο όπως παίζουμε έτσι. Λέω του Μιχάλη φεύγω, το δέσανε, του έβαλα ένα φανελάκι, το δέσανε και πάω κατευθείαν στο χωριό. Και του λέω «ίντα

‘παθα, πε μου ποιον λυράρη θέλεις να σου φέρω». «Δεν θέλω κανένα» μου λέει, «εσύ θα έρθεις». «Πού να παίζω» του λέω «χωρίς νύχι, δεν μπορώ να παίζω, δεν σου βγάνω το γάμο». «Θα έρθεις» μου λέει «να κάτσεις εκεί, να τραγουδείς και να παίζουνε οι λαουτιέρηδες». «Δεν μπορώ», «θα έρθεις», λέει. Επήγα ίντα να κάμω; Και έβαλα ένα ζελοτέιπ, έβαλα ένα ζελοτέιπ και μια στιγμή την ώρα που παίζαμε με το Μύρο ο Θεός να του συγχώρεση, γιατί είχε και καλά και κακά. Και τον λέω κακομοίρη.

M.M. Καλός ήτανε ο Μύρος, καλός.

M.E. Και του λέω «παίξε να μην ακούγεται η λύρα, να μην ακούγεται η λύρα». Έπαιζεν αυτός, και όπως κάποια στιγμή να ξεχαστώ... μπορεί να μην πάει το δακτύλι; Αφού είχε την σειρά του να αγγίξει απάνω να σηκωθούν τα μαλλιά μου έτσι. Και έβαλα τη λύρα στην ποδιά μου και τραγούδαγα και βγάλαμε το γλέντι. Ποτέ δεν πέρασα χειρότερη... χειρότερο μου γλέντι ήτανε αυτό, δηλαδή από ψυχολογικά και από αυτό. Εντάξει οι ανδρώποι μπορεί να μην τον καταλάθανε, δεν ξέρω πώς επεράσανε οι ανδρώποι, πάντως τώρα εγώ να φύγει το νύχι από δω και αναγκάστηκα να πάω να παίζω. Τι να του πω; Δεν έρχομαι;

M.M. Ο Μύρος το καλό παιδί.

M.E. Μόνο ήτανε καλός λαουτιέρης ο Μύρος και με κάλυπτε.

M.M. Κι ο Κωστής ο κακομοίρης.

Ερ. Στο κούρδισμα κάνετε τίποτα διαφορετικό απ’ ό,τι κάνουν οι άλλοι λυράρηδες;

M.E. Δεν ξέρω γιατί καθείς επαέ... εμείς τσι λύρες τις κουρδίζουμε επαέ όπως ταιριάζει ο καθείς με τη φωνή του. Έτσι κουρδίζαμε. Εγώ κουρδίζω πάντα με τη Λα. Πάντα. Γιατί...

Ερ. Παίρνετε μηχανήμα;

M.E. Έχω ένα... έχω ένα εργαλειάκι, ναι. Ένα σφυριχτράκι και πάω στη Λα, γιατί; Επειδή γυρίζω, μου ‘χουνε τύχει κι άλλοι να μπούνε μέσα, άλλος με μια κιθάρα... Λέει «να παίζω κι εγώ»; «Παίξε». Κι είναι κουρδισμένοι όλοι το ίδιο. Κλαρίνο να πιάσει να παίζει; Είναι μέσα.

M.M. Ό,τι όργανο να πιάσει είναι μέσα.

- Ερ. Όσον αφορά όμως τις χορδές, τα ίδια όλοι, έτσι; Τις τρεις χορδές όπως τις κουρδίζετε εσείς, έτσι τις κουρδίζουν κι οι υπόλοιποι. Δεν τις κάνετε κάτι διαφορετικό;
- Μ.Ε. Όχι, όχι. Τα ίδια κουρδίσματα μπορεί να 'ναι πιο πάνω ή πιο χαμηλό, δηλαδή οκτάβες, πώς τις λένε, ε;
- Ερ. Ναι, ναι. Μπορεί να 'ναι μισό τόνο πάνω...
- Μ.Ε. Ναι, ναι, μπράβο.
- Ερ. Αλλά...
- Μ.Ε. Ο τρόπος κουρδίσματος είναι ο ίδιος, ο ίδιος, δεν παίζει αλλιώς. Η Κασιώτικη λύρα έχει διαφορά.
- Ερ. Η Κασιώτικη. Απ' την Κάσο.
- Μ.Ε. Η πρώτη με την τελευταία είναι το ίδιο κουρδισμένη. Και δεν την παίζουν καθόλου την τελευταία. Απλώς βολοσέρνουν το δοξάρι πάνω για ν' ακούγεται ένας ήχος. Αλλά εμείς κουρδίζουμε όλοι το ίδιο. Με τον ίδιο τρόπο. Δηλαδή όποια λύρα και να πιάσω εγώ ή ο Μιχάλης, όπου θέλει ας είναι.
- Ερ. Και το λαούτο;
- Μ.Ε. Και το λαούτο.
- Ερ. Το λαούτο πάντα ήτανε στις χορδές αυτές που ξέρουμε τώρα;
- Μ.Ε. Ναι, ναι.
- Μ.Μ. Το λαούτο πρέπει να είναι με τη λύρα.
- Μ.Ε. Ναι, εντάξει αλλά θέλει να πει ότι το ίδιο κουρδίζεται; Το ίδιο παντού. Άλλο είναι αν είναι πιο χαμηλά η νότα ή... ξέρω 'γω.
- Ερ. Ναι, ναι.
- Ερ. Κύριε Μανώλη, είπατε για την Κάσο. Έχετε πάει στην Κάσο;
- Μ.Ε. Πήγα. Κι έχω και λύρα.
- Ερ. Απ' την Κάσο;
- Μ.Ε. Ναι. Πήρα μια λύρα απ' την Κάσο μόνο πώς είναι απ' την Κρήτη ύστερα.
- Ερ. Έχετε παίξει ποτέ στην Κάσο;
- Μ.Ε. Έχω μια κασέτα που κάνει πέντε εκατομμύρια.
- Ερ. Παίξατε Ρεθυμνιώτικα;

Μ.Ε. Ναι, εγώ έπαιξα Ρεθυμνιώτικα, αλλά επαίξανε και οι καλύτερες λυράρηδες της Κάσου.

Ερ. Ποιοι ήτανε αυτοί;

Μ.Ε. Ο Περσελής, ο Σάββας και ο Λιος. Έχω μια κασέτα που κάνει πολλά.

Ερ. Σε γλέντι ήτανε αυτό;

Μ.Ε. Παρέα κάναμε εγώ πήγα επίτηδες, εγώ έμαθα ότι παίζουν στη Κάσο και για αυτό πήγα. Έμαθα ότι παίζουν στην Κάσο λύρα, και λέω «εγώ θέλω να πάω» και επήγαμε με τον Τσαχά και με τον κουμπάρο μου τον Κώστα. Κρατούσαμε τα οργανάκια μας το αμάξι μας, πάμε στο πρώτο χωριό που είναι στο λιμάνι. «Παίζει κανένας λύρα εδώ πέρα»; «Μπα, ένας είναι στο τάδε χωριό, ίντα θυμάμαι». «Πόση απόσταση είναι»; Λέει: «Ίντα τρία χωριά είναι πέντε χωριά είναι ούλα και ούλα». Παίρνουμε το αμάξι και πάμε και ήταν ένα σουβλατζίδικο, επαέ θα κάτσουμε, λέω, και θα μάθουμε, σας λέω τώρα ιστορίες μα δεν έπρεπε να τσι γράφουμε.

Ερ. Όχι, όχι.

Μ.Ε. Μπαίνουμε μέσα... «φτιάξε μας καμιά εικοσαρέ σουβλάκια να φάμε», δεν είχαμε και να φάμε εδώ που τα λέμε. Φτιάχνει η κοπελιά. Την ώρα λοιπόν που μπήκα να παραγγείλω βλέπω μια βαλίτσα τση λύρας απάνω σε ένα... και τρία παιδιά, ο ένας ήτανε μεγαλοπός και παίζανε χαρτιά. Λέω «ρε παιδιά, ίντα έχετε, το όργανο μέσα»; Μου λένε «λύρα». «Τι έχει το όργανο τι έχει εδώ μέσα»; Μου λέει λύρα. Λέω «επιτρέπεται να τη δω; Ποιος είναι λυράρης»; Λέει «εγώ», ένας νεαρός, καλοσιασμένο κοπέλι και του λέω «επιτρέπεται»; Λέει «ναι». Κάθομαι εκεί, βλέπω μια λύρα του Σταγάκη, λέω «αυτή είναι Κρητική λύρα». Λέει «ναι, Κρητική», μου λέει. «Κασιώτικη λύρα υπάρχει επαέ»; Λέει «σε μια ολιά θα έρθει ο μπάρμπας μου», λέει το κοπέλι. Γύρισα εγώ όξω, έβαλα τη λύρα αυτή όξω, σε μια ολιά έρχεται. Γεια σας χωριανοί. «Γεια σου κουμπάρε, κάτσε να σε κεράσουμε». Καθίζει. Λέει «ποιος ερώταγε για τσι λυράρηδες;» είπε αυτός ποιοι είμαστε, λέω «εγώ». «Λυράρης είσαι»; Λέει. «Παίζω μωρέ λύρα, αλλά ο αδερφός μου παίζει πλια καλά», λέει αυτός αμέσως. Λέω «πώς σε λένε», λέει... Α! Καθόντανε δίπλα το αυτό, λέει «αυτόν τον λένε Λιο». Εγώ δεν έπιασα αμέσως το όνομα Λιο, Ηλίας. Λέει «Λιο». Λέω «πώς λέγεσαι»;

Λέει «Περσελής». Κάτσε του λέω οι Περσελήδες από την Κρήτη. Από και κατέω πως είμαι, μα γεννηθήκαμε επαέ από παππού, προς πάππου, τέλος πάντων να μην τα πολυλογώ, κάτσαμε φάγαμε, από εις κατεβάζουμε... παίρνω τη λύρα μου. Παρόλο που είχα εκείνη μαζί πήγα κι επήρα τη λύρα. Λέω του κοπελιού «έλα να κάνομε παρέα, άστα τα χαρτιά». Βγήκανε αυτά έξω, ήταν και ένα παιδί και αυτός Μπερσελής, ανιψιός τωνα ο οποίος έπαιζε λαούτο. Ένας στον ΟΤΕ, αλλά καλό κοπέλι και έπαιζε τα δικά τωνα, γιατί αλλιώς παίζαμε εμείς, αλλιώς παίζανε αυτοί. Και πάει το παιδί και φέρνει το λαούτο και φέρνει και του Λιου τη λύρα. Κασώτικη λύρα και αρχινά. Και γίνηκε ο χαμός. Ξενυχτήσαμε.

(Γελάνε)

Παίξαμε εμείς μετά, ξενυχτήσαμε. Τότε μου είπαν λοιπόν ότι υπάρχει και επαέ ο καλύτερος λυράρης της Κάσου, σε ούλα τα χρονικά είναι ο Σάββας, ο αδερφός του Λιο, αλλά είναι γέρος. Τέλος πάντων ίντα να πω εγώ που να τον εγυρεύω. Την άλλη μέρα απίς πήγαμε στο ξενοδοχείο και κοιμηθήκαμε στο κάτω το χωριό, το πρωί πήγαμε να πιούμε καφέ και έρχεται ένας που πήρα την λύρα, έφτιαχνε τση λύρες, τον μονομέρησα εγώ του λέω «εσύ φτιάχνεις...», λέει «ναι», του λέω «μια λύρα θέλω», λέει «θα σου φέρω» και ήταν και αυτός το πρωί και πίνουμε καφέ και μου λέει «αυτός είναι ο Σάββας». Ερχότανε από πέρα - πέρα ένα γεροντάκι με ένα καπετανίστικο, έτσι ναυτικό καπελάκι, κράταγε και ένα μαστουνάκι, μου λέει «αυτός είναι ο Σάββας», μου το 'πε σιγά-σιγά. Λέω κάτσε, για να το πει έτσι σιγά κάτι συμβαίνει, κάποιο πρόβλημα υπάρχει, σκέφτηκα εγώ από μέσα μου, δεν emίλησα βέβαια. Μόλις έφτανε από κοντά, εγώ σηκώνομαι λέω «καλημέρα θείο», ένας ευγενικότατος άνθρωπος, λέει «καλημέρα παιδί μου». «Δεν με γνωρίζεις», του λέω «από την Κρήτη είμαι λυράρης, χδες το βράδυ ήμουνα με τον αδερφό σου το Λιο», λέει... «το 'μαθα εσύ μου λέει ήσουνα»; Λέω «ναι». «Το έμαθα», μου λέει, «το 'μαθα». Του λέω «θα ήθελα να σε ακούσω και σένα». Λέει: «Ε! Καημένε, πέντε χρόνια έχω την γυναικά μου στο κρεβάτι και δεν κουνάει, από συφόρηση. Δεν κουνάει. Εγώ θα την αλλάξω, εγώ την ντύσω, εγώ θα την ταΐσω, εγώ θα την ποτίσω. Δεν μπορώ να βαστάξω πράμα. Έχω και da μια γειτόνισσα και θα πάω να

της το πω, και αν θέλει να κάτσει, το λέω και ανατριχιάζω, αν θέλει να κάτσει, θα 'ρθω. Πάλι στο ίδιο μαγαζί. «Εντάξει κύριε Σάββα» του λέω, «ευχαριστώ πάρα πολύ και πάμε». Άρχισε πάλι ο Λιος να παίζει αυτός το λυράκι του, κατά τσι 10:00 η ώρα ήρθε ο γέρος, ώρε παιδιά έπιασε το λυράκι του! Μιχάλη να γυρίζεις την κεφαλή σου, να κάμεις έτσι να τον ακούσεις να τραγουδεί να πεις δεκαοχτώ χρονών κοπέλι τραγουδεί. Τέτοια φωνή! Έπαιξε... πού να φύγει; Και σε μια στιγμή του λέει ο Λιος: «Σάββα, η γυναίκα σου». Λέει «ας την να πεθάνει να πάει στο διάολο να ησυχάσει, να πω και εγώ ένα τραγουδί». Τόσο είχε γεμίσει την όρεξη, ξανά γεμίζει και έχουμε και μια κασέτα, τότε μας έγραψε ένας.. μια κασέτα και ακούγεται... ένας εργολάβος ήτανε εκεί, και έγραψε την κασέτα το κοπέλι, χωρίς να μας εμιλήσει...

Ερ. Υπήρχε κάποιος σκοπός που ήτανε κοινός στα δύο μέρη;

Μ.Ε. Πολλά έπαιξε αυτός κοινά, πολλά κρητικά, πολλά έπαιξε, η σούστα, τα πεντοζάλια του, του Δερμιτζάκη, όλα. Ναι. Και μου λέει «εδά που θα πας, θα πας να θρεις τον Σκορδαλό να μου τότε φιλήσεις. Έχουμε παίξει πολλές φορές μαζί», λέει. «Και με τον Κώστα τον Μουντάκη έχουμε παίξει μαζί», μου λέει. Λέω «τον Μουντάκη τώρα αν τον εδώ και αν τον εδώ», του 'πα. Εν πάσει περιπτώσει τον Σκορδαλό να μου εφιλήσεις.

Ερ. Ποια χρονολογία περίπου γίνεται αυτό;

Μ.Ε. Θα σου πω αμέσως. Πότε άνοιξα το μαγαζί το τουριστικό το '88, '89... τι λέω '89... Το '97 - '98.

Μ.Μ. Όχι, μπροστά και μπροστά.

Μ.Ε. Όχι, όχι, όχι. Το τουριστικό άνοιξε, καλά λες το '95, το '95 άνοιξα το τουριστικό και μόλις κάναμε τα εγκαίνια, εμόλαρα, λέω τση γυναίκας «πάρε και κάν' το ό,τι θέλεις και θα πάω να κάνω διακοπές», λέει «φύγε». Το '95.

Ερ. Εκεί είχατε δικό σας λαουτιέρη και παίζατε τα Ρεθυμνιώτικα;

Μ.Ε. Ναι, με τον Κώστα Κυριάκακη πήγαμε, και ένα Τσαχάκη από την Αγία Γαλήνη, ναι και κρατούσαμε τα όργανα μας εμείς τα δικά μας, παίζαμε τα δικά μας και αυτοί τα δικά τωνα.

- M.M. Έκαμα γέλια όντε το ‘πε, μου λέει «έκαμα τουρισμό στην Κάσο», «πού μωρέ στην Κάσο...».
- M.E. Πήγαμε και στην Κάρπαδο και βρήκαμε εκεί πέρα άλλους λυράρηδες. Τον Λυριτζή Θειοχούρι, Θεοχάρης στο όνομα αλλά τον λέγανε Θειοχούρι και έπαιξε και αυτός την λύρα, ναι και πήρα τότε την λύρα. Αγόρασα μια λύρα ... πενήντα χιλιάρικα (δρχ.) μου τη βάλανε, καλά κακά, ό,τι είναι.
- Ερ. Δωδεκανησιακή.
- M.E. Μα δεν κάνει τίποτα.
- Ερ. Χωρίς ταστιέρα;
- M.E. Χωρίς ταστιέρα. Αλλά... και είχε και πάνω σκαλιστή μια κεφαλή της κοπελιάς που είναι τόσο να το βάρος όντε πιάσεις τη λύρα και σου φύγει λίγο, κάτσε και γυρίζει η λύρα πίσω.
(Γελάνε)
Εντάξει, εγώ την πήρα έτσι για την πλάκα μου και την έχω κρεμασμένη σπίτι. Ναι. Και αυτοί έχουνε και αντερένιες κόρδες, ακόμη.
- M.M. Ακόμη.
- Ερ. Στην Κάσο;
- M.E. Ναι, ακόμη.
- Ερ. Εσείς είχατε εντέρινες χορδές;
- M.M. Ναι, ναι. Κι εμείς τσι είχαμε έτσι μια φορά.
- Ερ. Ο Χατζηδάκης έπαιξε με εντέρινες;
- M.E. Ναι.
- M.M. Από άντερο. Στριμμένο άντερο, κόρδες.
- Ερ. Και η λύρα σας εσάς είχε εντέρινες χορδές;
- M.M. Ναι, τσι λέγανε... αντερένιες τσι λέγαμε εμείς.
- Ερ. Πότε βάλατε του εμπορίου χορδές;
- M.M. Τώρα, όψιμα.
- M.E. Όχι, κοιτάξε στη λύρα βάλαμε για πρώτη φορά το σύρμα, έτσι; Και ντυμένες χορδές αλλά με... ξέρεις αυτό το μπρούντζινο.
- Ερ. Ναι, αυτό το χάλκινο.
- M.E. Ναι, αυτό, χαλκό, ό,τι είναι. Και μεσαία και ακρινή απλώς που εβάναμε πιο χοντρή την μία από την άλλη.

Ερ. Τις είχατε πάρει από μαγαζί αυτές;

Μ.Ε. Ναι, από μαγαζιά τις παίρναμε.

Μ.Μ. Ναι, από μαγαζιά.

Ερ. Από πού;

Μ.Μ. Μαγαζιά.

Μ.Ε. Υπάρχουνε και εδώ, και εδώ είχανε και παντού είχανε.

Μ.Μ. Από το εξωτερικό πρέπει να ήτανε αυτές.

Ερ. Λέω μήπως παίρνατε από τα σχέδια τίποτα;

Μ.Ε. Χρησιμοποιήσαμε του βιολιού τις χορδές την αλουμινένια...

Μ.Μ. Μετά.

Μ.Ε. Αλλά αυτή έτρωγε τα χέρια. Αυτή έκοβε το νύχι.

Μ.Μ. Και το βιολί είχενε αντερόκορδα, πλια μπρος.

Μ.Ε. Παλιά, δεν ξέρω.

Μ.Μ. Αντερένιες κόρδες.

Μ.Ε. Δεν ξέρω για το βιολί, αλλά η αλουμινένια έτρωγε τόσες τα χέρια.

Μ.Μ. Θέλει φοβερή τέχνη για να τις φτιάξεις.

Μ.Ε. Εγώ έπαιζα στην Αγία Γαλήνη σε ένα μαγαζί όλο το χρόνο κάθε βράδυ και είχα ακόμη την λύρα την αλουμινένια κόρδα. Και είχα τρυπήσει τα νύχια μου και τρέχαν αίμα. Τα τρώει σαν τη λίμα. Γιατί αυτή... οι ηλεκτρικές που βάζουν τώρα δεν τα πειράζει. Αυτή τίποτα δεν μου κάνει. Δέκα ώρες να παίζω δεν παθαίνουν το παραμικρό. Αυτές τρώγανε τα νύχια. Και είχα αναγκαστεί και πήρα ψεύτικα νύχια. Το πιστεύεις;

Ερ. Από πάνω.

Μ.Ε. Ξέρεις αυτά που βάνουν από πάνω, ναι, και τα 'βαζα και τα κόλλαγα για να παίζω, δεν μπορώ να παίζω, τι να έπαιζα; Τρέχαν αίμα τα δάκτυλα μου.

Μ.Μ. Τρώγαν, τρώγαν τα νύχια.

Μ.Ε. Αλλά μόλις βάλαμε τσι άλλες, τελείωσε.

Μ.Μ. Ο Μανώλης τσι πάταγε και βαριά τσι κόρδες.

Ερ. Ποιες βάζετε τώρα; Ποια μάρκα βάζετε τώρα;

Μ.Ε. Εγώ παίρνω ίντα...

Ερ. Ντόλμπυ;

Μ.Ε. Εγώ ξέρω τη λύρα. Θα στην φέρω να σου δείξω.

- Ερ. Εντάξει.
- Μ.Ε. Ντα, ντα, πως τις λένε;
- Ερ. Κατάλαβα.
- Μ.Ε. Μια μπλε αυτή είναι στη λύρα μου.
- Ερ. Εσείς τι είπατε κύριε Μιχάλη;
- Μ.Μ. Δε γνωρίζω τσι κόρδες απού έχει η λύρα μου, ίντα 'ναι, εγώ δεν ξέρω. Εγώ απλώς μου ταιριάζει στη φωνή ή δεν μου ταιριάζει. Η άλλη τρώει τα χέρια...
- Μ.Ε. Τρώει τα χέρια...
- Μ.Μ. Ναι, τρώει τα χέρια.
- Ερ. Εδώ όταν πάτε καντάδες, ακόμη και σήμερα τις κάνετε τις καντάδες στις Μέλαμπες;
- Μ.Μ. Ναι, ακόμη και σήμερα, άμα βγω στο κέφι, βέβαια ο πληθυσμός έχει φύγει.
- Μ.Ε. Ναι, βέβαια. Άμα κεφιστούνε καμιά δεκαρέ νομάτοι πιάνουν τα όργανα, βόλτα. Πού να πάει τώρα.
- Μ.Μ. Στα σπίτια.
- Ερ. Ένας λυράρης ή δύο – τρεις λυράρηδες μαζί;
- Μ.Ε. Οί! Ένας λυράρης και ένα λαούτο.
- Μ.Μ. Μπορεί να είναι και άλλοι στην παρέα και παίζουνε.
- Μ.Ε. Και παίζει διαδοχικά. Δηλαδή παίζω εγώ, θα δώσω τη λύρα του Μιχάλη, θα παίξει κι αυτός, μετά θα δώσει του αλλουνού...
- Ερ. Και τι γίνεται; Γυρνάτε και σταματάτε;
- Μ.Ε. Στους δρόμους.
- Ερ. Στους δρόμους.
- Μ.Μ. Στα σπίτια...
- Ερ. Τραγουδούνε κιόλας;
- Μ.Ε. Τραγουδούνε, μας κερνάνε στα σπίτια, στα καφενεία.
- Μ.Μ. Σου φωνάζει στο σπίτι και μπαίνεις, στο καφενείο.
- Ερ. Μπαίνεις στο σπίτι και κερνάνε ρακί και...
- Μ.Ε. Τώρα δεν κερνάνε πια. Το κόψαμε το έμπα μέσα. Θα σου πω γιατί το κόψαμε. Ο καθένας έχει τη φασαρία του μην μπεις μέσα να του τα κάνεις

άχρηστα. Βάζει τη ρακί του έξω μας εκερνά και φεύγουμε. Δεν χρειάζεται να μπαίνουνε μέσα. Παλιά μπαίναμε μέσα.

Ερ. Και παίζατε και μέσα;

Μ.Ε. Ναι, μέσα.

Μ.Μ. Παίζανε, ναι.

Μ.Ε. Δυο - τρεις σκοπούς.

Ερ. Χορεύανε κιόλας;

Μ.Ε. Άλλοι χορεύανε, άλλοι όχι. Τσι πολλές φορές παίζαμε έτσι. Τραγουδώντας.

Ερ. Πότε κόψατε το μέσα; Από πότε άρχισε να μην μπαίνουν μέσα τα όργανα;

Μ.Μ. Και τώρα πάνε, και τώρα μπαίνουνε.

Μ.Ε. Και τώρα μπαίνουνε αλλά σε ελάχιστες περιπτώσεις. Είναι πέντ' - έξι χρόνια που το κόψαμε, να μη μπαίνουμε μέσα, γιατί και οι ανθρωποι δεν έχουνε την ευχέρεια όπως τη θέμε εμείς, όπως παλιά. Αλλά παλιά να μην τόνε ξανοίγεις, γιατί παλιά εμπαιναμε εμείς δεν μας ένοιαζε τον καθένα τι είναι και πώς θα γίνει. Σήμερα η νοικοκυρά τα έχει αλλιώς τα φτιάχνει αλλιώς είναι διαφορετική η εποχή.

Ερ. Έχει αλλάξει η νοοτροπία του κόσμου;

Μ.Ε. Όχι, δεν νομίζω ότι έχει αλλάξει.

Μ.Μ. Έχει και λιγοστέψει ο κόσμος.

Μ.Ε. Δεν έχει αλλάξει από τους ίδιους να πουν ότι «ξέρεις, δεν δέχομαι να μπουν μέσα». Όχι, εμείς απλώς είπαμε να μην μπαίνουμε μέσα στον ανθρώπων τα σπίτια, να μας κερνούνε απ' έξω. Θα στεκόμαστε εδώ. Μπορεί να μας πουν και βγαίνει η νοικοκυρά με το μπουκάλι. Και σταματούμε εκεί, πίνουμε την ρακί, παίζουμε.

Μ.Μ. Όλοι την διψούν την παρέα να την βάλουνε στο σπίτι των.

Μ.Ε. Ναι, όλοι. Ναι, δεν το αρνηθήκανε να μην μπαίνουμε. Το δένε.

Μ.Μ. Εδώ πάντως κάνουμε και παρέες.

Ερ. Τι ώρα γίνεται η καντάδα περίπου;

Μ.Ε. Δεν έχει ώρα. Μπορεί να γίνει στσι 5:00 η ώρα το απόγευμα, μπορεί να γίνει τση 10:00 τη νύχτα.

Ερ. Μπορεί να γίνει και απόγευμα;

Μ.Ε. Παναγία μου! Μπορεί να γίνει και ξημερώματα.

- M.M. Ήμερώματα.
- M.E. Δεν έχει ωράριο. Όποτε βγει στο κέφι η παρέα.
- M.M. Ποτέ δεν εκάμαμε γλέντι...
- M.E. Και στο τέλος να μην κάνουμε καντάδα.
- M.M. Ποτέ. Και στο τέλος στα Ήμερώματα, όντε άρχιζε να φωτά, στσι δρόμους, χωρίς να μπούμε πουθενά όμως.
- M.E. Πουθενά.
- M.M. Ανοίγανε τα παράθυρα οι ανθρώποι τσι πόρτες, άντε να σε κεράσομε να κάνουμε. Δρομολόγια να γίνει βόλτα στο χωριό και μετά ύπνο.
(Γελάει).
Αυτά.
- Ερ. Τι σκοπούς παίζετε στην καντάδα; Συρτά;
- M.E. Συνήθως συρτά..., συρτά. Εμείς εδώ όταν τραγουδούμε δεν παίζουμε ποτέ πεντοζάλια, αλλού παίζουν πεντοζάλια. Σε άλλα χωριά παίζουν πεντοζάλια, και την νύφη να παν να πάρουνε παίζουνε πεντοζάλια. Εμείς παίζουμε συρτά.
- M.M. Παίζαμε ειδικά συρτά, ειδικά.
- M.E. Αλλά συρτά τραγουδιστικά. Δηλαδή που έχουνε...
- Ερ. Που είναι ειδικά για την περίπτωση της καντάδας;
- M.E. Ναι, ναι.
- M.M. Ειδικά συρτά, ειδικά για καντάδα.
- M.E. Συρτά τα οποία τραγουδούνται. Πολύ εύκολα, ή ας το πούμε ετζά... ορεξάτα.
- M.M. Είναι και μελωδικοί σκοποί, μελωδικούς σκοπούς.
- M.E. Δεν έχει σημασία ποιανού ήτανε, μπορεί να είναι του Καλογρίδη, μπορεί να είναι του Σκορδαλού, μπορεί να είναι του Μουντάκη, μπορεί να του... δεν έχει σημασία. Δεν διαλέγαμε ποιος είναι. Φτάνει το κομμάτι αυτό να είναι ευχάριστο στην παρέα, να μπορεί να το τραγουδεί η παρέα ελεύθερα.
- Ερ. Του Χατζηδάκη είχε τέτοια συρτά, για καντάδες;
- M.M. Αυτός είχε καντάδες.
- M.E. Αυτός έχει τις καλύτερες καντάδες.
- M.M. Αυτός τσι έστησε τις καλύτερες καντάδες.

- M.E. Οι καλύτερες καντάδες είναι αυτές. Δηλαδή αν κοιμάσαι, πες τώρα φαντάσου την εαυτή σου να κοιμάσαι εκεί σε ένα σπίτι και να περάσει η λύρα από κάτω, αποκλείεται να ξανά κοιμηθείς, τέρμα, πάπαλα.
- Ερ. Ναι!
- M.M. Ω... τελείωσε, βέβαια, βέβαια.
- M.E. Χωρίς να σου λέω ότι είσαι ορεξάτη για μουσική. Δεν ξανά κοιμάσαι. Θα σηκωθείς να ακούσεις τη λύρα και το τραγούδι. Αυτό και τώρα ισχύει και πάντα ισχύει.
- Ερ. Και τραγουδάνε χορωδιακά;
- M.E. Ναι, ναι όλοι.
- M.M. Χορωδιακά.
- M.E. Ένας λέει τη μαντινάδα και μετά λέμε όλοι μαζί.
- M.M. Χορωδιακά, αλλά με...
- M.E. Με ρυθμό όμορφο.
- M.M. Με... με... απόλυτη, δηλαδή σα να το λέει ο παπάς το ευαγγέλιο.
- M.E. Δεν φωνάζει ο καθένας.
- M.M. Ο καθένας, ό,τι πει... ε...
- M.E. Όλοι μαζί. Χορωδιακά, άμα λέω χορωδιακά, στην εντέλεια.
- Ερ. Ναι.
- Ερ. Σκοπό της νύφης ειδικό έχετε εδώ;
- M.E. Ναι.
- Ερ. Να μας το πείτε λίγο;
- Ερ. Πώς πάει;
- M.E. (Τραγουδάει χωρίς τη λύρα)
«Νύφη μου κερά νύφη μου στο πρώτο ζυμωτό σου
Ζάχαρη να 'ν τ' αλεύρι σου και κάδιο το νερό σου».
Αυτός είναι ο σκοπός.
- Ερ. Μάλιστα. Όταν στολίζουν τη νύφη λένε αυτόν το σκοπό;
- M.E. Ναι. Παλιά είχανε μια άλλη συνήθεια.
- M.M. Τελείως άλλες συνήθειες παλιά, τελείως, τελείως.
- M.E. Παλιά πηγαίναμε μια Κυριακή πιο μπροστά και βάζανε τα προυκιά τση νύφης στα τσουβάλια μέσα, ξέρεις, είχανε τα τσουβάλια...

M.M. Ειδικά σακιά είχανε, σάκους που θάνανε τα προυκιά.

M.E. Ένα- ένα που τα βάζανε μέσα του λέγανε μια μαντινάδα. Γινότανε ο γάμος.

Ερ. Πάνω σε τι, στο σκοπό αυτό που είπατε;

M.M. Ναι.

M.E. Γινότανε ο γάμος, τελείωνε ο γάμος, το γλέντι.

M.M. Γινότανε ο γάμος την άλλη Κυριακή.

M.E. Την άλλη Κυριακή, είπα την πρώτη Κυριακή πριν το γάμο πηγαίναμε.

M.M. Σάββατο συνήθως...

M.E. Την άλλη Κυριακή, Σάββατο ή Κυριακή δυο μέρες, τρεις, κράταγε ο γάμος. Τελείωνε ο γάμος. Την επόμενη Κυριακή έπρεπε να ξαναβγάλει η νύφη τα πράματα στο δικό της σπίτι τώρα.

M.M. Στον αντίγαμο.

M.E. Στον αντίγαμο.

M.M. Και μετά τον αντίγαμο, την άλλη Κυριακή πάλι τα προυκιά.

M.E. Ναι την άλλη Κυριακή.

Ερ. Ο αντίγαμος γινότανε Κυριακή;

M.E. Την επόμενη της εβδομάδας αυτής.

M.M. Όχι, κάνανε πάλι αντίγαμο κανονικό.

M.E. Με τραπέζι, με ούλα.

M.M. Τραπέζι με όλα. Μετά τον αντίγαμο πάλι την άλλη Κυριακή βγάνανε τα προυκιά.

M.E. Με τον ίδιο σκοπό η λύρα, τραγουδούσανε όλοι ένα - ένα που έβγαζε.

M.M. Λέγανε της νύφης τα προυκιά να πάνε να τα βγάλουνε τα όργανα.

M.E. Να θυμηθώ και κανένα μαντιναδάκι, μα είναι χρόνια αυτά που τα σταματήσαμε. «Ένα - ένα σύννεφο περνά και πάει στα Σακτούρια»...
Ένα- ένα προυκιά που το βγάζανε από έξω του λέγανε μια μαντινάδα.

M.M. «Ας είναι καλορίζικη τση νύφη μας...».

M.E. «Ένα - ένα σύννεφο περνά και πάει στα Σακτούρια»...
Ένα χωριό εδώ πιο κάτω, γιατί είναι δυτικό.
...«Ας είναι καλορίζικη της νύφης μας η βούργια».
Μετά βγάζει μια πετσέτα, δεν θυμάμαι τώρα τις μαντινάδες, ή κάτι που θα θυμηθώ.

- M.M. Να λέμε μια μαντινάδα για κάθε πράμα.
- M.E. Κάθε πράγμα που βγάζανε του είχανε μια μαντινάδα, να του πούνε. Όλα, ό,τι βγάζανε.
- Ερ. Πηγαίνοντας τη νύφη για την εκκλησία για τη στέψη, υπήρχε καμιά...
- M.E. Τραγούδι.
- Ερ. Τραγούδι υπήρχε;
- M.E. Και τώρα...
- M.M. Βέβαια.
- M.E. Και τώρα αυτό κρατεί ακόμα. Δεν το χαλάσαμε. Τώρα στις τέσσερις η ώρα περίπου το βράδυ σσι εφτά είναι ο γάμος, η στέψη στην εκκλησία. Τέσσερις η ώρα θα πάμε στου γαμπρού το σπίτι, περίπου. Έχει τσι μεζέδες, έχει κρασιά, τα πάντα, θα κάτσει η παρέα να τραγουδήξει να παίξει να παίξει, θα έρθει η ώρα θα πάρουμε τον γαμπρό να πάμε να πάρουμε τη νύφη
- M.M. Από το σπίτι τζη.
- M.E. Με τραγούδια στο δρόμο. Όταν πάμε στο σπίτι τση νύφης κλειστές οι πόρτες, της νύφης, λέμε με το σκοπό αυτό που είπαμε προ ολίγου της μαντινάδες.
- «Σήκω σου κερά νύφη μου, μην κάνεις πως δεν θέλεις».
- Πολλά. Και κάποια στιγμή λένε από μέσα λένε απέξω..
- M.M. Λένε και από μέσα.
- M.E. Μια λένε αυτοί από έξω, μια λένε από μέσα.
- M.M. Απαντούνε.
- Ερ. Κλειστή η πόρτα.
- M.E. Ναι, κλειστή η πόρτα.
- Ερ. Εσείς απ' έξω.
- M.E. Και από μέσα άλλος.
- Ερ. Και από μέσα άλλη λύρα;
- M.E. Και από μέσα άλλη λύρα, ή έστω ένα λαούτο.
- M.M. Μια στιγμή άλλη μαντινάδα απαντούν αυτοί, άλλη εμείς.
- M.E. Ταιριαστοί η μία με την άλλη. Κάποια στιγμή λοιπόν αρχίζουμε και σπουν την πόρτα. Η πόρτα είναι κλειστή και πολλές φορές σπάει η πόρτα.

- M.M. Και σπρώχνουν άλλοι από μέσα και άλλοι απ' όξω.
- M.E. Θα σπάσει η πόρτα να πάρουμε τη νύφη να την πάμε στην εκκλησία.
- M.M. Και σπάει η πόρτα με τόσα δύναμη που... η νεολαία τώρα...
(Γελάνε)
- M.E. Ξέρεις τι θυμήθηκα; Του Νίκου του Γιαννακάκη το γάμο στο Τυμπάκι, ο γαμπρός από 'δω, τότε πήραμε και πήγαμε να πάρουμε τη νύφη. Λοιπόν, μπήκαν 'κανα δυο δικοί μας μέσα και κλείσαν τη πόρτα. Λέμε εμείς απ' όξω τις μαντινάδες, η πόρτα ήταν παλιά, παπάλαια. Λέμε τις μαντινάδες απ' όξω, λένε από μέσα, μια στιγμή κάνω έτσι της πόρτας και φεύγει η πόρτα από τους παραστάτες, από τα...
- M.M. Τσι σπούσαν τσι πόρτες.
- M.E. Έπεσε η πόρτα ούλη κάτω. Και βγαίνει ο πατέρας της νύφης λοιπόν, «Παναγία μου και μου σπάσατε την πόρτα», το μεσημέρι δα. «Εάν επαραπονέθηκες πάρε την κοπελιά και εμείς θα σου φτιάξουμε μια καινούρια πόρτα». «Οι, όι, όι, δεν το είπα τσα» είπε. Του Νίκου του Γιαννακάκη το γάμο. «Συμπέθερε, αν στενοχωρήθηκες θα σου πάρουμε μια καινούρια πόρτα, πάρε την κοπελιά πίσω».
(Γελάνε)
- Ερ. Δεν ήθελε, ε;
- M.E. Αυτά όμως κρατούν ακόμα.
- Ερ. Στο γλέντι του γάμου λένε, μαντινάδες παινετικές για τη νύφη;
- M.E. Την ώρα του χορού, ναι. Την ώρα που χορεύουνε, ναι. Στο χορό τση νύφης λένε.
- Ερ. Καταρχήν μετά τη στέφη στην εκκλησία, χορεύουνε απ' έξω, στην αυλή;
- M.E. Μέχρι τώρα χορεύανε, τώρα το καταργήσανε και μόλις θα έρθουμε εδώ ας πούμε στο κέντρο, ο πρώτος χορός είναι τση νύφης και τση λένε τση νύφης μαντινάδες.
- M.M. Εδώ χορεύουνε ακόμη.
- M.E. Ε! Σπάνια, σπάνια, σπάνια.
- M.M. Όσες φορές πήγα εγώ στους Τέσσερις Μάρτυρες, εδώ, χορεύανε.
- M.E. Και τώρα, αλλά να είναι πέντε - έξι νομάτοι, δηλαδή η νύφη έπρεπε να κάνει δυο κύκλους, τρεις και μετά σταματούσαμε.

M.M. Στην εκκλησία.

M.E. Ναι.

M.M. Στην εκκλησία. Μόλις έβγαινε έπρεπε να κάνει τρεις κύκλους.

M.E. Και μετά σταματούσαμε.

Ερ. Με συρτά;

M.E. Όχι, πεντοζάλια.

M.M. Όχι, όχι.

Ερ. Πεντοζάλη;

M.M. Πεντοζάλη.

Ερ. Ενώ εδώ όταν έρχεται;

M.E. Εδώ με συρτά.

Ερ. Με συρτά.

M.E. Εδώ είναι συρτά, γιατί χορεύουνε όλοι και θα πάρουνε το μαντήλι.

M.M. Άλλο χορό κάνουν εδώ και άλλο χορό στην εκκλησία.

M.E. Ναι, ναι. Στην εκκλησία είναι πεντοζάλια.

Ερ. Μάλιστα. Λοιπόν, μια τελευταία ερώτηση έτσι και στους δύο, τι είναι η λύρα για σας; Κύριε Μιχάλη. Τι συμβολίζει η λύρα για σας; Τι είναι η λύρα;

M.M. Για μένα παιδί μου είναι η ζωή μου.

M.E. Το ψωμί μας.

M.M. Γενικά η μουσική.

M.E. Όχι οικονομικά. Αν δεν παίζουμε λύρα...

M.M. Είναι η ζωή ...

M.E. Αν δεν παίζουμε λύρα, δεν ζητάμε και φαί.

M.M. Εγώ αν πάθω κάτι να μην μπορώ να πιάσω τη λύρα, έχω καλλιιά να ποδάνω επί τόπου. Ούτε μου 'δωσε ψωμί να φάω, ούτε...

M.E. Η λύρα είναι ένα εξάρτημα του οργανισμού μας.

M.M. Τίποτα.

M.E. Όπως αναπνέεις.

Ερ. Κάθε πότε πιάνετε τη λύρα στα χέρια σας;

M.E. Εγώ μπορεί να περάσει και ένα μήνα και να μην αγγίζω καθόλου.

Ερ. Ένα μήνα;

- M.E. Μπορεί, μπορεί να τύχει να μην πιάσω λύρα, να περάσει ένας μήνας.
- M.M. Εμένα είναι το φάρμακο μου.
- M.E. Αλλά όταν το σκεφτώ είτε δυο τη νύχτα, είτε τρεις το πρωί είτε πέντε, θα σηκωθώ να πιάσω.
- M.M. Αν αναπνέω, αναπνέω για τη λύρα. Αναπνέω επειδή έχω... είμαι με τη λύρα παρέα. Ότι πρόβλημα και να 'χω, ό,τι στεναχώρια και να 'χω, αυτό να το χωνέψουνε οι άνθρωποι το όργανο η μουσική είναι ένα φάρμακο, είναι φάρμακο, και φάρμακο και τον καρκίνο και όλα τα γένει.
- M.E. Για μας προσωπικά λύρα είναι ένα εξάρτημα του εαυτού μας.
- M.M. Τώρα πια θα πιάσω τη λύρα εγώ ότι πρόβλημα και να 'χω το ξεχνώ.
- M.E. Να πιεις άλλη μια.
- M.M. Ε! βέβαια.
(Διακοπή)
- M.M. Αυτό είναι για μένα το όργανο. Το όργανο χωρίς επαγγελματικά και δουλειά μπορεί να έχω χάσει, αλλά εγώ να πάρω λεφτά από τη λύρα, όχι. Δεν τα ξέρω τα λεφτά που πήρα ποτέ από τη λύρα.
- M.E. Εγώ έχω πάρει λεφτά.
- M.M. Εσύ έκανες επάγγελμα. Εγώ...
- M.E. Αλλά ανεξάρτητα από αυτό για μένα η λύρα είναι κάτι που...Πρώτα - πρώτα έχω πέντε λύρες στο σπίτι. Μια μου χρειάζεται, δεν με φτάνει; Δυο, έστω, αφού γυρίζω, μπορεί να μου χαλάσει η μια. Πέντε λύρες έχω σπίτι, κρεμασμένες. Δυο λαούτα. Το μαντολίνο το πήρες πίσω, όχι εσύ, η Μαρία... η Ελένη. Ένα μαντολίνο, το μπουζούκι, επήρα αγόρασα ένα βιολοντσέλο αλλά δεν κατέω πώς κουρντίζεται και το 'χω εκεία παρετημένο. Το αγόρασα όμως, μερακλώδηκα και το πήρα. Το σπίτι μου είναι γεμάτο όργανα.
- M.M. Η λύρα που λες και στην μεγαλύτερη μου πίκρα είναι φάρμακο και στην μεγαλύτερη σου χαρά, πάλι φάρμακο είναι.
- Ερ. Έτσι είναι το μουσικό όργανο.
- Ερ. Εσείς όταν πέθανε ο Μύρος, εσείς είπατε ότι του παίζατε λύρα;
- M.E. Ναι, στην κηδεία.
- Ερ. Το είχε ζητήσει ο ίδιος;

Μ.Ε. Ναι, πολλές φορές μου το έλεγε εμένα, μετά που χωρίσαμε, γιατί χωρίσαμε κάποια στιγμή, πήρα τον Γιώργη τον Τσουρδαλάκη γιατί και τον Κωστή τον άλλαξα.

Ερ. Ήταν ο λαουτιέρης σας ο Μύρος; Πώς τον είπαμε το επίθετο;

Μ.Ε. Βεργαδής.

Ερ. Βεργαδής.

Μ.Ε. Ήτονε... παίζαμε με τον Μιχάλη εγώ...

Μ.Μ. Και ανιψιός μας.

Μ.Ε. Εγώ ο Μύρος και ο Μιχάλης παίζαμε μαζί ένα διάστημα. Μετά παίζαμε με το Μύρο εμείς δεκαπέντε χρόνια συνέχεια, συνεχόμενα. Και αφορμή, μπάρμπα, είμαστε συγγενείς και είναι πραγματικά ήμουνε θείος του. Και μου λέει «μπάρμπα όντα ποθάνω»... Είχε πάθει σταμάτησε και το όργανο, πώς το λένε μωρέ στην καρδιά του είχανε κάνει κάνα - δυο φορές εγχειρήσεις, πώς το λένε, μπαϊ - πας. Και φοβούντανε ήτονε και φοβητσιάρης, μου λέει «μπάρμπα θα ποθάνω, αλλά όταν θα ποθάνω να παίζεις τη λύρα». «Κι αμέ μην φοβάσαι εγώ είμαι εδώ». Δεν το πίστεψα ποτέ μου πως θα γίνει τέτοιο πράμα και όταν πέθανε, ήμουνα σε ένα κτήμα που έχω εδώ πιο πέρα και με πήρε ο γαμπρός τηλέφωνο και μου λέει «πέθανε ο μπάρμπα»... τον έλεγα εγώ. Εγώ είμαι ο μπάρμπα και τον έλεγα μπάρμπα. Ήτονε και πιο μεγάλος από μένα. Και μου λέει «πέθανε ο μπάρμπα σου και είπενε να έρθεις να παίζεις λύρα, τελευταία του λέξη ήταν πέστε του Μαργαρίτη να έρθει να παίζει λύρα». Επήγα. Ακόμα ανατριχιάζω τούτο νε. Τώρα να 'σαι συνεργάτης του και να του παίζεις λύρα. Έπαιξα.

Ερ. Παίζατε. Και του είπατε και μαντινάδες;

Μ.Ε. Του είπα δυο.

Ερ. Η λύρα συνοδεύει όλες της φάσεις της ζωής καμιά φορά, ε;

Μ.Ε. Κανονικά πρέπει να παίζουμε λύρα όταν πεθαίνουμε μόνο, δεν αντέχεις είναι μεγάλο πράμα. Είναι μεγάλο πράμα να θάφτεις ένα δικό σου άνθρωπο και να του τραγουδείς. Ξέρεις πως δεν τον ξανά θωρρείς, ξέρεις πως ξέρεις. Του 'παιξα το Ροδινό και του είπα μια μαντινάδα.
«Άκουσε Μύρο τους σκοπούς που παίζαμε ομάδι

άραγε θα τσι παίζουμε όταν θα ήρθω στον Άδη»;

Μ.Ε. Δεν θυμάμαι την άλλη. Δεν θυμάμαι την άλλη...

Ερ. Μάλιστα. Σας ευχαριστούμε πάρα πολύ. Να είσαστε καλά.

Μ.Ε. Και εμείς ευχαριστούμε.